

ՖԵՐԴՈՎՍԻ

« Շ Ա Հ Ն Ա Մ Է »

(ԿՏՈՐՆԵՐ)

1. ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ՍՈՂՐԱԲ
2. ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ԱՅԲԱԲՈՒՍ
3. ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ԷՍՖԱՆԴԵԱՐ

Թարգմանեց

Յ. Զ. ՄԻՐԶԱՅԵԱՆ

1934 թ. Հոկտեմբեր.

ՄՈՂԵՐՆԵՆ ԹԵԿՆԱՆ

891.5

Ք-65

7-65

ՖԵՐԴՈՎՍԻ

« Շ Ա Հ Ն Ա Մ Է »

(ԿՏՈՐՆԵՐ)

1. **ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ՍՈՂՐԱԲ**
2. **ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ԱՇԲԱԲՈՒՍ**
3. **ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ԷՍՖԱՆԴԵԱՐ**

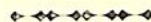
Թարգմանեց

Յ. Զ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

1934 թ. Հոկտեմբեր.

Տպարան «ՄՈՂԵՐՆ» Թեհրան

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Եւ բնաւ մտադրութիւն չունէի «Շահ-
նամէ»-ից որիէ բան թարգմանել: Նոյն իսկ
ամբողջ ժամանակի ընթացքում, որ ֆերդու-
սու տօների խօսքը պատում էր Թէհրա-
նում, այդ պարտաւորը չէր թւում ինձ իրա-
դրծելի:

Որքան շատ էինք մօտենում տօնակա-
տարութեան, այնքան աւելի ծանրանում էր
ինձ վրայ իմ բարեկամների ճնշումը, թէ ես
որպէս պարսկահայ՝ պարտաւոր եմ մի ձեռք
մասնակցել ֆերդուսու տօնին, և իմ ամենա-
յարմար և ամենատեական մասնակցութիւնը
կը լինի այն, որ որոշ կտորներ թարգմանեմ
«Շահնամէ»-ից: Այնուամենայնիւ ես շատ
բաժ էի, թէ «Շահնամէ»-ի վաթսուհ հազար
տուն բանաստեղծութիւնների այդ ովկիա-
նոսի մէջ որտեղից սկսեմ և որտեղ վերջաց-
նեմ այս կարճ ժամանակամիջոցում, որ կա-
րողանամ մի գիրք արտադրել՝ արժանի մեծ
բանաստեղծի հազարամիայ տօնին:

Այսպէս տատանման մէջ էի մինչև այս

4326-20/2

սարւայ Յոռնիս ամուսայ կէսը, երբ մի օր տիկին Միլլիգանը, որ ամենից շատ էր ճշշում գործ դնում ինձ վրայ անապայման մի բան թարգմանել անհման դիւցազներգութիւնից, «Շահնամէ»-ն զրեց սեղանիս վրայ իմ առաջ և պահանջեց, որ սկսեմ:

Հասաւ վճռական բոսէն: Ես գործի սկսեցի մատնելով, որ կերթամ մինչև ուր որ հասնեմ և կանգ կառնեմ, երբ որ այլևս ժամանակ չունենամ առաջանալու:

Նախ սկսեցի «Ռոստամ և Էսփանդեհար»-ի մենամարտի պատմութիւնը, մի տեղից, որ մի ամիտի պատկեր տամ ընթերցողին և միևնոյն ժամանակ հայերէնի վերածեմ այդ կախարդիչ պատմութեան ամենալարեւոր և ամենազինթական մասը: Դա լինում էր մօտաւորապէս 300 տուն և ես մտածում էի, որ այդքանը կը վերջացնեմ մինչև տօները:

Մէկ անգամ որ գործի անցայ, իմ առաջադրած աշխատանքը վերջացաւ շատ աւելի շուտ, քան կարծում էի: Նոյն ժամանակ իմ պարլամենտական ընկերներից ոմանք, որ տեղեկութիւն ունէին իմ ձեռնարկած աշխատանքի մասին, ինձ առաջարկեցին թարգմանել «Ռոստամ և Աշքարուս»-ի

մենամարտի պատկերը, որովհետև այդտեղ, ասում էին իրաւամբ, գտնւում է Ֆերդոսու ամենափայլուն տողերից մի քանիսը և պիտի աշխատել այդ մասի հետ ծանօթացնել հայ ընթերցողին: Տեսնելով որ այդքանը մի կարճ կտոր է, և ժամանակ կունենամ վերջացնելու, այդ էլ սկսեցի և վերջացրի այնքան շուտ, որ տեսայ զեռ ժամանակ ունիմ մի խոշոր մաս ընտրելու, որը նոյն թափով եթէ աշխատեմ, կը վերջանայ մինչև տօները:

Ապա սկսեցի «Ռոստամ և Սոհրար»-ի պատմութիւնը*) մի տեղից, որ 800 տուն պիտի թարգմանէի վերջացնելու համար: Այդ մասն էլ առաջ գնաց նոյն թափով, ինչ որ նախկինները, մինչև Օգոստոս ամսւայ կէսը, երբ հասարակական մի անխուսափելի խնդիր, որի պատճառով պէտք էր ինձ կատարել նաև մի ճանապարհորդութիւն, եկաւ հրամայարար վերջակէտ դնելու իմ զրական աշխատանքին: «Ռոստամ և Սոհրար»-ի պատմութիւնից Օգոստոսի կէսից մինչև հիմա, որ սեպտեմբերի վերջն է, չա-

*) Այս գրքոյկի մէջ այդ երեք պատմութիւնները դասաւորւած են ժամանակագրական կարգով. առաջ «Ռոստամ և Սոհրար», ապա «Ռոստամ և Աշքարուս» և վերջը «Ռոստամ և Էսփանդեհար»: Մ. Բ.

փառանց զրադմունքի պատճառով ոչ մի տուն չեմ կարողացել թարգմանել, և, ի մեծ ցուլ իմ, այդ կտորը մնաց կիսատ:

Ես նպատակ ունիմ հետադաշում, երբ ժամանակը չի լինի այսքան սուղ, տալ «Ռոստամ և Սոհրաբ»-ի, ինչպէս և «Ռոստամ և Էսֆանդեար»-ի պատմութիւնը ամբողջութեամբ սկզբից մինչև վերջ, տաանձին զրքոյկով:

Ներողութիւն խնդրելով ընթերցողից՝ պատմութիւններից մէկը կիսատ թողնելուս համար, առիթից օգտուում եմ հրապարակութեն շնորհակալութիւն յայտնելու բոլոր նշանց, որոնք խրախուսել են ինձ այս գործում և մանաւանդ Հրատարակչական Մարմնին, որ յօժարակամ, անվարան և արագ ձեռնարկից այս աշխատանքի ապագրութեանը, որպէսզի ժամանակին պատրաստ լինի ֆերդովսու տօների համար և հայ ընթերցողը կարողանայ ծանօթանալ «Շահնամ»-ի մտքերից մի քանիսի հետ՝ իմ թոյլ զրչի միջոցով:

Յ. Զ. ՄԻՐԶԱՅԵԱՆ

Որովհետեւ ես «Ռոստամ և Էսֆանդեար»-ի պատմութիւնը նրա վերջին մասից եմ սկսել՝ ընթերցողին տալու համար այդ պատմութեան ամենագրաւիչ կտորը և որովհետեւ եթէ սկզբից սկսած լինէի, չէի կարող այդքան կարճ ժամանակում ամբողջ պատմութիւնը, որ մօտաւորապէս 3000 տուն բանաստեղծութիւն կը լինի, վերջացնել, հետեւաբար խնդրեցի իմ բարեկամ Արդ-օլ-Վահաբ խան Ալ Հօսէյնի-Ղայէմ-Մղամին, որ յայտնի ֆերդովսիարան է, խիստ հմուտ պարսկական զրականութեան և գրեթէ ամբողջ «Շահնամէ»-ն գոց գիտէ, համառօտ պատմութիւնը գրել «Ռոստամ և Էսֆանդեար»-ի սկզբից մինչև աջնտեղ, ուրկից ես եմ սկսել թարգմանել քերթւածը: Այսպիսով ընթերցողը դիւրութիւն կունենայ հասկանալու որոշ աղանարկներ իմ թարգմանութեան մէջ, որոնք կապ ունին պատմութեան ըսկըզրնական մասի հետ, որ ես չեմ թարգմանել:

«ՌՈՍԱՄ ԵՒ ԷՍՖԱՆԴԵԱՐ»-Ի
ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գոշթասը՝ Պարսկաստանի թագաւորը, որդիին է Լոհրասրի, որը Քէյ-Պոսրովից յետոյ ժառանգեց նրա դահլը, Հոովմում եղած ժամանակ ամուսնացաւ կայսեր աղջկայ հետ, որ Քեթայուն էր կոչուում, և նրան Պարսկաստան բերեց: Գոշթասը այս կնոջից երկու որդի ունեցաւ, մէկը Էսֆանդեար և միւսը Փոշոթան:

Ջրագաշտի կրօնքի յայտարարութեան ժամանակ Էսֆանդեար մեծ ծառայութիւններ արեց և Թուրանի դէմ պատերազմի մէջ նշանաւոր յաղթութիւններ տարաւ, մինչև այն աստիճան, որ Գոշթասը սկսեց կասկածել նրա վրայ: Այդ կասկածանքի վրայ աւելացաւ նրա միւստորներից մէկ, երկուսի չարախօսութիւնն ևս, և հայրը ի վերջոյ որդուն Գոմբէդան-Դէթում բանտարկեւ աւելաց:

Արջասը՝ Թուրանի թագաւորը, հէնց որ լսեց թէ Էսֆանդեար բանտարկւած է,

մեծ զօրքով եկաւ Իրանի դէմ և Բալխը, որ Պարսկաստանի մայրաքաղաքն էր, աւերակ դարձրեց և Գոշթասը հօրը՝ Լոհրասրին ըսպանեց: Գոշթասը, որ այդ ժամանակ Ջրոխտանումն էր գտնուում, լուրն առնելուց պէս, զօրքով եկաւ Թուրան, Արջասըի հետ կռեց և պարտութիւն կրելով փախաւ լեռները և այնտեղ ապաստան գտաւ:

Առիթից օգտուելով, Էսֆանդեարի բարեկամները առաջարկեցին Գոշթասին ապաստել Էսֆանդեարին և նրան օգնութեան կոչել թուրանցիների դէմ: Գոշթասը ընդունեց այս խորհուրդը և իր վստահելի մարդկանցից մէկին ուղարկեց Էսֆանդեարին բերելու, որը շատ բանակցութիւններից յետոյ համոզեց վերադառնալ իր հօր մօտ:

Էսֆանդեար, վերադառնալուց յետոյ չեց Արջասըի դէմ, փշրեց նրա զօրքը, մինչև Թուրքաստան հալածեց նրան ու վերադարձաւ:

Որովհետև Արջասը, Բալխի վրայ յարձակւած ժամանակ Գոշթասըի երկու աղջըկան, որ Էսֆանդեարի քոյրերն էին հօր կողմից, զերի էր տարել Թուրան, Գոշթասը

Էսֆանդեարին սլարաագրեց զնալ Թու-
րան, իր քոյրերին աղառակ գերութիւնից և
իր պապի արեան վրէժը լուծիլ ու վերա-
դառնալ: Նրան նաև խոստացաւ, որ երբ
յաղթութեամբ վերադառնայ, նա թագը կը
յանձնէ նրան և ինքը կը հրաժարւի թա-
գաւորութիւնից:

Էսֆանդեար, թագաւորութիւնը ստա-
նալու յոյսով, զօրքով զնաց Թուրան, ծըպ-
տեալ որպէս վաճառական՝ մտաւ Արջաւրի
մայրաքաղաքը, սպանեց նրան և Թուրանն
էլ կցելով Իրանին, վերցրեց իր քոյրերին և
մեծ յաղթութեամբ վերադարձաւ Պարսկու-
տան:

Այս յաջողութիւնից յետոյ նա պա-
հանջեց հօրից, որ իր խոստումը կատարէ և
թագաւորութիւնը յանձնէ:

Գոշթասը, որ իր տւած խոստումից
զղջացել էր արգէն և մի ճար էր որոնում
որպէսզի խոյս տայ իր խոստումն իրագոր-
ծելու պարտականութիւնից, հարցրեց Զա-
մասը աստղագէտից, թէ Էսֆանդեարի կեան-
քըն ո՞ւմ ձեռքին է գտնուում: Զամասը նրան
պատասխանեց, որ Էսֆանդեարի կեանքը
Ռոստամի ձեռքումն է:

Գոշթասը, Էսֆանդեարին սպանել տա-
լու համար նրան ստիպեց, որ զնայ Զարու-
լլստան և Ռոստամին շղթայւած բերէ մայ-
րաքաղաք: Էսֆանդեար զնաց Զարուլստան
և շատ բանակցութիւններից յետոյ, երբ
Ռոստամը վճռականապէս մերժեց շղթայի
տակ մտնել, նոքա կռւեցին, որի հետեան-
քով Էսֆանդեար սպանեց ու նրա գիւղը
բերեցին Բալի՝ իր հօր մօտ: Ասում են՝ նրա
գերեզմանը մինչև այսօր էլ կայ Բալխում և
առաջ կոչւում էր «Մարդկանց Թագաւորի
Գերեզման» (Մազարէ Շահէ-Մարզան): Իս-
լամութիւնից յետոյ այդ գերեզմանը յայտ-
նի է որպէս «Ալու Դամբարան»:

Աւանդութիւնն այսպէս է ասում, թէ
Էսֆանդեարի մարմինը կախարդւած էր Զը-
րազաշի կողմից, այնպէս որ դարձել էր
անխոցելի: Այդ պատճառով էլ կռիւ սկըզ-
բում Ռոստամի ոչ մի զէնքը չէր ներգոր-
ծում նրա մարմնի վրայ, մինչև որ Սիմորդի
օգնութեամբ Ռոստամ Զինաստանում գըտ-
նում ու բերում է միակ մոշու փայտը, որ

կարող էր խոցել նրան: Դրանով շինում է
երկծայրի մի նետ, զարկում է նրա աչքերին
և սպանում նրան:

ԱՔԴՕԼ ՎԱՀԱՔ-ԱԼ-ՀՕՍԷՅՆԻ
ՂԱՅԷՄ-ՄՂԱՄԻ

«Ռոստամ և Սոհրար»-ի սլաամութիւնը
սկզբից մինչև աշնտեղ, որտեղից ես սկսել
եմ չափածոյ թարգմանութիւնը «Շահնամէ»-
ի, երկար չէ:

Ռոստամ որսի ժամանակ մտնում է
թուրան, որսում է մի քանի վայրի էշ, մէ-
կը խորովում, ուտում է, վրան էլ մի կուշտ
ջուր է խմում ու քնում է: Մի քանի թու-
րանցի ձիաւորներ նրա քնած ժամանակ
զալիս ու զոյանում են Ռոստամի յայտնի
Ռախշ ձին: Ռոստամ երբ զարթնում և տես-
նում է որ ձին չը կայ, նրա ոտքերի հետքը
բռնած գնում է մինչև Սամանգան քաղաքը:
Սամանգանի թագաւորը նրան ընդունում է
մեծ յարգանքով ու հիւրասիրութեամբ: Գի-
շերը, երբ Ռոստամ քաշւում է իր առանձ-
նասենեակը քնելու, նրա մօտ է գալիս մի
շատ չքնաղ կոյս և յայտնում, որ ինքը Սա-
մանգանի թագաւորի աղջիկն է, որ հեռից
շատ է լսել Ռոստամի համբաւը, սիրահար-
ւել է նրա հետ, ցանկանում է լինել նրա
կինը և զաւակ ունենալ նրանից: Ռոստամ
շատ հաւանում է կոյսին և խոստանում է
ամուսնանալ նրա հետ: Հետեւալ առաւօտ

մարդ է ուղարկում Մամանգանի թագաւորի մօտ և խնդրում է նրա աղջկայ ձեռքը, որը և տրւում է նրան մեծ յօժարութեամբ:

Ամուսութիւնը կատարւում է և Թահ-մինէն—այսպէս է լինում աղջկայ անունը—յղանում է Ռոստամից:

Ռոստամ այդ ժամանակ ստիպւած լինելով վերադառնալ Պարսկաստան, իր կնոջը տալիս է յայտնի գոհարեղէն զարդեր, որ նա տայ իր դաւակին, երբ մեծանայ և ուղարկէ նրան իր հօր մօտ: Եթէ աղջիկ լինէր զաւակը, գոհարեղէնը պիտի կրէր իր մազերի մէջ, իսկ եթէ աղայ լինէր, պիտի կապէր իր թիւին և այդ նշանով Ռոստամ պիտի ճանաչէր իր զաւակին: Ծնւում է մի աղայ և մայրը նրա անունը դնում է Սոհրաբ:

Տղան մեծանում և դառնում է այնքան հզօր, որ տասը տարեկան հասակում արդէն առիւծներ է սպանում: Հասնելով գիտակցութեան՝ մօրից հարցնում է թէ ո՞վ է նրա հայրը: Մայրը պատմում է մանրամասն կերպով, թէ ինչ աշխարհաճակ մարդ է նրա հայրը և յանձնում է աղային նրա հօր աւանդ թողած գոհարեղէնը:

Սոհրաբ, առնելով այս բոլոր տեղեկութիւնները, անմիջապէս վճռում է զօրք հաւաքել, արշաւել Պարսկաստանի վրայ, սպանել Քաւուսին և իր հօրը դնել Պարսկաստանի գահի վրայ ու նրա հետ միասին տիրել ամբողջ Իրան և Թուրանին:

Աֆրասիար՝ Թուրանի թագաւորը, երբ լսում է, որ Սոհրաբ ուղղում է արշաւել Պարսկաստանի վրայ, շատ ուրախանում է, ուղարկում է նրան բաւական օգնական զօրք, պատերելով իր զօրականներին, որ խիստ գողանի պահեն Սոհրաբից, թէ նա Ռոստամի որդին է, որպէսզի Սոհրաբ մեհամարտի մէջ սպանէ Ռոստամին և Աֆրասիար կարողանայ դիւրութեամբ տիրել Իրանին: Նա մտածում է, որ եթէ Ռոստամ սպանէ Սոհրաբին, այդ ցաւը նրան այնպէս կը կտորէ, որ այլևս կռի համար կը դառնայ անպէտք, և երկու դէպքում էլ Աֆրասիար հասած կը լինի իր նպատակին:

Սոհրաբ արշաւում է դէպի Պարսկաստան, որի սահմանագլխի բերդը զրաւում է առանց դժւարութեան և գերի է վերցնում Հաջիրին, որ բերդի հրամանատարն էր,

ԺԴ

Այս ժամանակ արդէն լուր է հասնում
Քաղուս արքային, որը մեծ զօրք հաւաքե-
լով գալիս Սոհրաբի դէմ. և այս կէտից էլ
սկսում է մեր թարգմանութիւնը, որ դժ-
բախտաբար մնաց կիսատ:

Յ. Զ. ՄԻՐԶԱՅԵԱՆ

ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ՍՈՂՐԱԲ

ՔԱՎՈՒՍ ՇԱՅԸ ԶՕՐՔ Է ՀԱԻԱ-
ՔՈՒՄ ԿՈՒԵԼՈՒ ՍՈՂՐԱԲԻ ԴԷՍ

Արևն երբ որ պատառեց
Կպրանման վաբադոյր,
Եւ ծածկոցի հաեից
Գլուխը հանեց բոցախոյր,

Բաւուս արքան հրամայեց,
Որ Գիլլն ու Թուս քաջարի
Ծանըր զանգեր խորածայն
Կապեն մէջքին փղերի:

Դրունքը բացաւ գանձատան,
Պարէն շնորհեց ձեռնառատ,
Ու հրահանդեց, որ խկոյն
Մեկնեն ղօրքերն ի ճակատ:

Հարիւր հազար, համրանքով,
Ճօշանազգեաց զինաւոր
Դէպի տեղին բանակի
Հաւաքեցաւ ձիաւոր:

Ամէն կողմից զօրք եկաւ,
Կազմեց հսկայ մի բանակ.
Փոշուց նոցա ձիերի
Մթնեց երկնից արեգակ:

Օգը դարձաւ մոխրերանդ,
Ու սև դարձաւ գոյնն երկրի,
Ցնցւեց Հռոմանն իր տեղից
Ձայնից հսկայ զանգերի:

Այն ինչ չւում էր բանակն
Իջեանից՝ իջեան,
Երևան երկնի լուսատիւո
Պատում էր մութ մի սաւան:

Փոշու խճիւղ ամպամած
Ցողում են տէգ ու նիզակ,
Ինչպէս կայծերն են ցատկում
Ծուխի միջից մթնորակ:

Այնքան առատ կան այնտեղ
Դրօշակ ու զէնք բազմազան,
Եւ ոսկեհիւս ու ոսկեայ
Այնքան կօշիկ ու վահան:

Եկած լինէր այդ ճամբին
Կարծես մի ամպ մթամած,
Եւ կարւանի՝ գլխի վրայ
Ջնարէկներ անձրեւած:

Տարբերութիւն չունէին
Այլևս ցերեկ ու գիշեր,
Եւ չը կային աշխարհում
Կարծես երկէնք ու աստղեր:

Զօրքը զընաց անընդհատ,
Դէժին հասաւ դա մինչև,
Հողն ու քարերն աշխարհից
Դարձան խալառ աներև:

Երկու մղբն մընացած
Բերդին զըրեց իր բանակ,
Ցամաքն հազաւ իբր ըզզեստ
Փիղ ու կօշիկ ու ամբակ:

Դէտն աչալուրջ, թշնամու,
Մի՛ գոչ իսկոյն արձակեց.
Եւ Սոհրարին լուր տաբան
Թէ զօրք եկաւ նոր ու մեծ:

Երբ Սոհրարի աղանջին
Հասաւ լուրն այդ ու այդ ձայն,
Նստաւ իր ձին ու եկաւ
Դիտեց բոլոր բանաւն այն:

Նա ցոյց տւեց Հումանին
Մատով զօրքն այդ բազմազան,
Մի զօրք անթիւ, որ կարծես
Ոչ եղբ ունէր, ոչ վախճան:

Հուման հեռից երբ նայեց,
Տեսաւ զօրքերն անհամար,
Շունչը կարծես կապ եկաւ,
Սիրտը դարձաւ դողահար:

Բայց նորա հետ այս ձեռով
Խօսեց Սոհրար վիթխարի,
«Սրտից չլիտի արտաքսել
Ամէն մի հետք վեհերի:

«Այս զօրքի մէջ բազմամարդ
Ոչ մի ռազմիկ քաջազարծ
Դու չես տեսնի, և չը կայ
Ոչ էլ մի գուրդ ծանրաշարժ,

«Որ դաշտի մէջ արնահեղ
Գայ ու կանգնի իմ առջև:
Եւ թող ինձ այժմ, որպէս միշտ,
Օգնեն լուսինն ու արև:

«Շատ կան մարդիկ այս զօրքում,
Շատ էլ կայ զէնք շողշողուն,
Բայց զերազանց ռազմիկի
Չը կայ և ոչ մի անուն:

«Պիտի տեսնես, որ արքայ,
Աֆրասիաբի, ևս, բախտով,
Դաշտն այս ամբողջ կը շինեմ
Արեամբ լեցուն մի մեծ ծով»:

Սոհրար չըզգաց իր սրտում
Ոչ կասկածանք և ոչ վախ,
Այլ ինչպէս կար նախապէս,
Իջաւ ձիուց սրտուրախ:

Իր ծառայից մատուակ
Բաժակ ուղեց ու դինի,
Իսկ թշնամուն չը սեպեց
Հոգսի անգամ արժանի:

Նստաւ, ուզեց խնջոյքի
Առատ խմիչք ու բարիք,
Արքայասէր ռազմիկներ՝
Խմբւած նորա բոլորտիք:

ՌՈՍԱՄ ԳՆՈՒՄ Է ՍՈՂՐԱԲԻ
ԲԱՆԱԿԸ ԵՒ ՍՊԱՆՈՒՄ ԺԱՆ-
ԴԷՌԱԶՍԻՆ

Իսկ միւս կողմում՝ արքայի
Վարագոյրներն ու վրբան,
Հայնատարած դաշտի մէջ,
Բացան բերդի յանդիման:

Այնքան կար մարդ, վրանասքօղ,
Եւ այնքան շատ տաղաւար,
Որ լեռներում ու դաշտում
Կարծես բաց տեղ էլ չը կար:

Երբ աշխարհի երեսից
Լոյսն արեւի հեռացաւ,
Եւ երբ գիշերն երկրի վրայ
Փէշն իր քաշեց մթաթաւ,

Ռոստամն հկաւ յահրավան
Արքայի մօտ արքայից,
Կուի համար՝ դօտեպինդ,
Ոսոխի գէմ՝ քինալից:

Ասաց, «Տեսնեմ ինչ կասէ
Ինձ իմ արքան խերացի,
Թէ զուրկ գօտուց, գլխարկից,
Բերդը գնամ գլխացի,

«Տեսնեմ ինչ մարդ է արդեօք
Այս նոր հսկան ռազմարար,
Աւագանիքն ու վրեր են,
Եւ ու՛ր նոցա զօրավար»:

Քավուս ասաց, «Կը սաղի
Քեզ այդպիսի մի մեծ զործ.
Մընաս հոգով միշտ պայծառ,
Մընաս մարմնով միշտ անխորձ:

«Եւ զգանը թող քեզ համար
Լինի հղօր պահապան,
Եւ թող վարւի նա քեզ հետ
Ըստ քո սրտի ցանկութեան»:

Թուրանական տարազով
Ռոստամ հագաւ մի ծածկոց,
Ու զաղտնապէս գլխից նա
Դէտ ամրանխառն այն ամրոց:

Երբ մօտեցաւ ու կանգնեց
Բերդին մի տեղ մերձակից,
Լսեց ձայներ ու ժխոր
Նա թուրքերի խնջոյքից:

Դռնից մտաւ դէպի ներս
Դիւցազնորդին անվհճեր,
Ինչպէս արու մի առիւծ
Դէպի մի խումբ եղնիկներ:

Մէկ մէկ նոցա պետերին
Նայեց, տեսաւ ամէն մարդ,
Մորթը նորա թշերի
Բացեց կարմիր ինչպէս վարդ:

Բարձր էր բազմիւր, նա տեսաւ,
Այնտեղ Սոհրարն ամրակազմ,
Այն ինչ նորա մէկ կողմում
Տեղ էր բռնել ժանդէռազմ,

Եւ միւս կողմում էլ Հուման,
Նժոյգավարժ, քաջարի,
Մօտիկ նոյնպէս տեղ ունէր
Բարման՝ նրման մի վաղրի:

Բայց ամենի գահն ու թագ
Սոհրալն էր միշտ վեհատես,
Մեւած ուրախ ջրերով
Նոճի լինէր նա կարծես:

Հաստ էր բազուկն ինչպէս հաստ
Ազգրեր ունի հոժկու ձի,
Դէմքը կարմիր՝ արեան պէս,
Լանջն էլ ինչպէս առիւծի:

Շուրջը նորա խմբւած կան
Հարիւր հոգի քաջազուն,
Երիտասարդ, համարձակ,
Գլխով, սրտով աննկուն:

Յիսուն հոգի կան պատրաստ
Ձեռքեր ծալած ու հլու,
Քաջի տաշ բախտամբարձ
Հրամաններին անսալու:

Նորա թագին մի առ մի
Փառք են կարգում շարունակ,
Գովում նորա մատանին,
Նորա թիկունքն ու հասակ:

Նստած մնաց փահլաւանն,
Ու իր գիրքից հեռաւոր
Դիտում էր միշտ Թուրանեան
Հզօրներին այդ բոլոր:

Այդ ժամանակ դուրս եկաւ
Մի կարիքով ժանդէտագմ,
Յանկարծ տեսաւ մի հսկայ,
Նոճու նման բարձրակազմ:

Իրենց ամբողջ բանակում
Մէկը չը կար այդքան մեծ.
Դիտեց նորան զայրագին
Եւ վրդովւած հարց տւեց:

Ասաց նորան, «Ո՞վ ես դու,
Տե՛ւր ինձ իսկոյն պատասխան,
Մօտ եկ լոյսին որ տեսնեմ
Ի՞նչ է անունդ ու նըշան»:

Իջաւ ժանդի վզի վրայ
Բռունցքի հարւած մի ուժգին,
Բաժանւեցան իրարից
Նորա մարմինն ու հոգին:

Կանգնած տեղում ժանդէռազմ
Մէկ անգամից չորացաւ,
Խնջոյք և կամ պատերազմ
Էլ չէր տեսնի նա բընաւ:

Երբ դաշտ մտնել որոշեց
Սոհրաբն, արիան ու ռազմի,
Եւ երբ արդէն մօտեցաւ
Ժամը նորա մեկնումի,

Ժանդէռազմին պահանջեց
Մայրը որ դայ նորա մօտ,
Տեսել էր նա Ռոստամին
Ու չէր նորան անձանօթ:

Թապաւորի նա որդին
Սամանգանի պետութեան,
Էր պարծեցեալ Սոհրաբի,
Իբրեւ քեռին, ազդական:

Ասաց նորան, «Ո՛վ Արի,
Լինի հողիդ լուսավէտ,
Անսորձ է խիստ իմ որդին,
Ե՛կ որ զընտա նորա հետ»

«Ո՛ր մեր զիւցազնն երբ հասաւ
Սամաններին իրանի,
Եւ երբ երեսը տեսաւ
Արիազնապետ իշխանի,

«Ո՛ր երբ դաշտում իրար դէմ
Գրոհեն զօրքեր վրէժխնդիր,
Հօրը ցոյց տաս գերազան
Նորա որդուն գերընտիր»:

Սոհրաբ երկար սպասեց,
Բայց նկատեց որ արդէն
Շատ է անցել, ու նորից
Հանդէս չեկաւ դեռ ժանդէն:

Ու հարց տւեց, «Ո՛ւր գընաց
Արդեօք ժանդէն մեր անվախ,
Եւ բարձն իր այս խնջոյքում
Թողեց այսպէս անըզրաղ»:

Եկաւ մի ոք ըշտապով,
Գտաւ նորան գետնամած,
Նորա հոգին ու մարմինն՝
Արդէն վաղուց բաժանւած:

Եկաւ պատմեց Սոհրաբին
Նորա գրութիւն եղկելի.
Դարձաւ լուրից կեր ու քուն
Նորա համար թոյնով լի:

Եկան և այլք ու տեսան
Նորան ընկած կենասպառ,
Որի համար գոյութիւն
Չունէր խնջոյք ու մարառ:

Վաշնասունով ու լացով
Նոքա նորից յետ դարձան,
Նոցա սրտերն այդ ցաւից
Դրւած կարծես հալարան,

Եւ Սոհրաբին պատմեցին
Թէ ժանդէռաղմ չը կայ էր
Ոչ ցնծութեան, ոչ ցաւի
Էլ չէ կարող մասնակցել:

Սոհրաբն երբ որ լսեց այս,
Պայթեց իրրե հրաբուխ,
Անմիջապէս ժանդի մօտ
Վազեց, եկաւ որպէս ծախ,

Աւած իր հետ տարուկներ,
Մտն ու սուղի նաւարան,
Դատւ, ինչպէս տապին,
Ժանդին արգէն անկենդան:

Աղշեց խոյտու ու մընաց,
Իրրե արձան, քաջարին,
Այս կոշեց իր բոլոր
Ռազմածարաւ քաջերին,

«Բընմու», տապ, «չը պիտի
Քընով թմբել այս պեշեր,
Այլ պէտք է ձեզ, սր սրէք
Ձեր նիւտիկներն ու սրեր:

«Որովհետեւ հօտի մեջ
Դայլ է մտել անսպոք,
Գտել է շանն ու հովւին
Աղմկալից և անհող,

«Յափշտակել է դադմանի
Մեր քաջերից մէկ ոչխար,
Եւ տաղարիլ դժբախտին
Արնաթաթախ ու խանդոն:

«Թէ Արարիչն, ինչպէս ցարդ,
Գայ ինձ նորից օգնութեան,
Հէնց որ սմբակն իմ ձիւս
Գետին դպաւ վազարդեան,

«Նորա թամբից կը բանամ
Կապն իմ հզօր քամանդի,
Եւ պարսկական բանակից
Վրէժը կտանեմ ես ժանդի:

«Իսկ պէտք է ալժամ մեզանից
Նստէ իր տեղն ամէն մարդ»:
Նստեց ու մօտ հրաւիրեց
Իր մեծերին քաջամարտ:

Այսպէս ահա բոլորին
Սոհրալն առաջ դիւցազուն,
«Ո՛վ դուք բոլորդ՝ աներկեղ,
Ո՛վ դուք բոլորդ՝ խմատուռն,

«Անհետացաւ իմ գահից
Թէև ժանդէն քաջորդի,
Զը յաղեցաւ ինչոյքից,
Սակայն, ծարաւն իմ սրտի»:

Եւ հրամայեց Հումանին
Գինի բերեն ցնծալից,
Եւ գինիով ամէն վիշտ
Ի բաց վանեն բանակից:

Երբ Շահի մօտ վերստին
Ռոստամ դարձաւ դէպի յետ,
Իրանական բանակին
Գիւլն էր կանգնած իրբև դէտ:

Տեսաւ ճամբին Ռոստամի
Մի մթնաշաղ ուրւազիժ,
Զեռքը տարաւ և խկոյն
Սուրը քաշեց պատեանից:

Ենչպէս հուժկու հարբած փիղ
Գոչ արձակեց ազդարար,
Զեռքը, թռաւ, սրակալ,
Ցատկեց գլխին եւ տապար:

Ռոստամ խկոյն հատկացաւ,
Որ պարսկական բանակի
Գիշերապահն ու հակիչ
Գիւլն է կարգւած քաջազդի:

4328-20/2

Առաջ հնչեց մի ծիծաղ,
Ապա ուժգին աղաղակ,
Իսկ երբ որ Գիւլ Ռոստամի
Ձայնը լսեց համարձակ,

Եկաւ ոտքով նորա մօտ,
Ասաց նորան, «Ո՛ւլ հօօր,
Վրէժի դաշտում՝ առաջնորդ,
Մեծերի մէջ՝ մեծաւոր:

«Ոտքով մըտնող ես եղեւ
Այս գիշերով մթամած»:
Ռոստամ, իբրեւ պատառտան,
Բացաւ շրթունքն և ասաց,

Ինչպէս գընաց ու Քէյվան
Ծաղտեալ մտաւ ապահով,
Ինչպէս քաջին ապարտիտ
Գետին փռեց բոունքով:

Նորան կեցցէ ու գովեստ
Գիւլը կարգաց հիացմամբ,
«Զիցէ», ասաց, «առանց քեզ
Թե ու թիկունք, ձի ու թամբ»:

Եւ այնտեղից բշտապով
Վրանը դիմեց շահական,
Թուրքն ու նոցա խնջոյքն էր
Նոցա զրոյցի յօտարկան.

Նաեւ Մահրաբն ու նորա
Թին ու հասակ համաչափ,
Նորա թիկունքն ու բազուկ,
Ազգերին ու կազմն հոյակապ:

«Զինար լինի նա կարծես,
Առօյդ, հօօր ու հպարտ,
Ցարդ չէ եկել Թուրանից
Մէկ հառ նման աղամարդ:

«Ոչ իսկ Երան, Տաներան
Ունին նորան զուգակից,
Սամն է կարծես ձիանիւտ
Եկած ալ իմն աշխարհից»:

Ապա ժանդից խօսեցին
Եւ այն բոունքից որ կերաւ,
Այնպէս որ վիշտ ու վայելք
Զի ունենայ նա բընաւ:

Ապա նւագ ու զինի
Հրամայեցին իրենց ժամ,
Ու զբաղւեցան բանակի
Սարքով մինչև առաւօտ:

ՀԱՐՑՆՈՒՄ Է ՍՈՂՐԱԲ ՀԱՋԻՐԻՑ ՊԱՐՍԻՑ ԲԱՆԱԿԻ ՊԵՏԵՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Երբ արեղակն արթնելով
Առաւորն առաւ ոսկեղառ,
Եւ երբ ցերեկն անըսքօզ
Դէմքը բացաւ իւր պայծառ,

Սահրարն հագած վերտին իւր,
Ու զբաղեցաւ բովանդակ,
Եկաւ մտայլ ու հաստաւ
Ձիւռ վերայ կապուտակ:

Մէջքին կապած՝ հնդկական
Ունէր ազնիւ մի սուսեր,
Արքայական վերտախոյր
Գլխին դրած հառուհի:

Թամբին կապած մի քամանդ՝
Ծալքերն առաւ իւր բթին,
Կախւած օղակ և օղակ,
Դէմքն էլ՝ դաման ու մթին:

Եկաւ շուտով և բնարեց
 Կերան բարձրը մի գագաթ,
 Ուրկից ամբողջ բանակն այն
 Տեսնել կարող էր ազատ:

Նա հրամայեց որ Հաջիր
 Ընկերակցէ նորա հետ,
 Ասաց նորան, «Կորածն
 Կաւ չէ լինի ոչ մի նետ»:

«Եթէ լինի, չէ կարող
 Նշան դարկել զաւրիւք,
 Իրեն և իր տիրոջն էլ
 Ծաղր է մի նետ թուրաթիւք»:

«Ճշմարտութիւնն ունեցիր
 Սմէն բանում առաջնորդ,
 Թէ չես ուզում կեանք վարել
 Յաջորդական անհապառիւկ»:

«Ինչ որ հարց տամ, շխտակից
 Դէպ ծռութիւն մի գտնար.
 Պատասխանիր ճշմարտ
 Եւ մի փնտրիր սուտից՝ հար»:

«Թէ իմ ձեռքից անվրնաս
 Ուզես վարել ազատ կեանք,
 Եթէ ուզես վայելել
 Մարդկանց շարքում մեծարանք»:

«Պարսից մասին ինչ հարց տամ
 Պատասխանիր ճշգրիտ,
 Թող չը շեղւի գէպի սուտն
 Ուղիղ շաւղից քո հողից»:

«Եթէ ամէն մի հարցիս
 Տաս ինձ անսուտ պատասխան,
 Վարձաարութիւն կ'ստանաս
 Ինձնից, բարի ամէն բան»:

«Դու կ'ստանաս ինձանից
 Գանձ ու զոհար անպակաս,
 Կանոնս խալած մեծարժէք
 Եւ այլ ինչ որ ցանկանաս»:

«Իսկ թէ փորձես դու գտնալ
 Դէպի ուղին ստութեան,
 Շղթան վղիղ ու տեղի էլ
 Բանտ կը լինի ցրվախճան»:

Հաջիւր իսկոյն Սոհրարին

Պատասխանեց, «Արքայ տէր,
Զօրքի մասին Իրանի
Ինչ տալ ուղես ինձ հարցեր,

«Ինչ որ գիտեմ, ես անշուշտ
Կը տամ անսուտ պատասխան,
Ինչի՞նչ է պէտք որ ընտրեմ
Ես ճանապարհ կեղծութեան:

«Ճշմարտութեան հետեւորդ
Պիտի դանես ինձ ընդմիշտ,
Միտքըս անգամ չէ թեքում
Դէպ կեղծ մի բան կամ անճիշտ:

«Ճշմարտութեան պէս լաւ բան
Զունի ամբողջ այս աշխարհ,
Ստույթիւնից էլ նոյնպէս
Զունի ոչինչ նա վտարար»:

Ասաց Սոհրարն, «Ապա քեզ
Ես հարց կը տամ ամէն բան,
Ո՞րքան է դօրքն, ռիվ է Շահն,
Ո՞վ բարձր ունի աստիճան:

«Ճիշտն ինձ ասան, ովքե՞ր են
Մեծաւորներն այն երկրի,
Ո՞րն է Քալուս, ռըն է Թուս,
Ո՞րն է Գուգարդ քաջարի:

«Իրանի մէջ որո՞նք են
Փահլավաններ ու քաջեր,
Ո՞րն է արդեօք Գոսթահամ,
Եւ ռըն է Գիվ անվահներ:

«Տո՛ւր Բահրամի նըշաններն
Ու մեծանուն Ռոստամի,
Եւ որ մէկից որ հարց տամ
Ճիշտն ինձ ասան մի առ մի:

«Ամէն մէկի մասին տո՛ւր
Տեղեկութիւն ճշգրիտ,
Եթէ ուղես որ մընայ
Գլուխըդ կտած քո մարմնիդ:

«Վըրանասքօյն այն մետաքս
Բազմապիտի, զունագեղ,
Որ վրաններ ունի մեծ
Վազրի մորթուց իր մէջտեղ»:

«Որի տառջ հարկուր հաստ
Փիղ կայ հակայ ու վայրագ,
Վրանուժ գրւած կայ մի դահ
Լեզուի պէս կապուտակ,

«Վրանի գլխին կայ մի դրօշ,
Վերան արե կայ գեղին,
Ձողը դոյնով՝ մանուշակ,
Ծայրին՝ սակեայ մի լուսին,

«Զօրքի մէջտեղ զեանդւած,
Որինն է վրանն այն շքեղ.
Պարսիկներից այդ վրանուժ
Ո՞ր մէկն ունի բնակատեղ»:

Ասաց Հաջիր, «Շահն է դա,
Աշխարհատէրն Իրանի,
Որ առլուծներ ու փղեր
Ունի շէմքին վրանի»:

Նորից Սահրաբ հաբց տեց,
«Աջակողմում հեռաւոր
Կան շատ փղեր ու բեռներ,
Եւ բազմաթիւ ձիաւոր»:

«Մի վրանաբակ կայ մեխւած
Ամբողջը սե վարագոյր,
Շուրջը՝ զօրքեր շաբէ շար,
Ու գրահ կայ շատ և շատ խոյր»:

«Կան չորս կողմում վրաններ,
Ամէն հաշից տառակ,
Փիղ և աւիւծ նորա մօտ
Մէջք են կարծես խոնարհել»:

«Բարձր է ծփում փղատիպ
Դրօշը նորա գլխացի,
Կօշիկներով սակեթիկ
Այնտեղ կայ շատ ալրուձի»:

«Ի՞նչ է անունն այն մարդու,
Ո՞վ է նորան նախահայր,
Սահմաններում Իրանի
Ո՞ւր է նորա բնակավայր»:

Տւեց Հաջիր պատասխան,
«Թուան է յայտնի դա Նազար,
Ծանօթ ունի նա դրօշակ,
Վերան փղի կայ նկար»:

«Սերւած է նա մեծափառ
Ծընողներից թագակիր,
Հըպարտագլուխ զօրավար,
Եւ դաշտի մէջ՝ վրէժխնդիր:

«Ձէ դիմանում առիւծն իսկ
Փայլին նորա սուսերի,
Նորա դիմաց խոնարհում
Գլուխը բոլոր մեծերի»:

Սոհրաբն հարցրեց վերըստին,
«Ո՞ւմն է վրանն այն կարմիր,
Որի առաջ ոտքի վրայ
Կանգնած է մի զինակիր:

«Գոյնը դրօշի մանուշակ,
Մէջն առիւծի մի սլաակեր,
Իսկ մէջ տեղում կարծես թէ
Թափւած լինին գոհարներ:

«Այն ինչ վրանի յետեւում
Զօրաբանակ կայ խոշոր,
Ճօշան հազած բոլորն էր
Եւ բոլորն էլ տէրաւոր:

«Պատասխանիր ինձ ճշտիւ,
Ո՞ւմն է վրանն այդ մեծասպաս,
Ձիցէ թէ ուրա խօսքերով
Գլխիդ բերես պատուհաս :

«Աշտատանու պեան ու փառք»,
Առաց, «Գուգարդ զօրաւոր
Տէրն է վրանի այդ կարմիր
Սրիագններով իր բոլոր:

«Հրամանատար է նա մեծ,
Կուսում՝ առանց երկիւղի,
Ութնուն որդի ունի նա
Առիւծի պէս ու փղի:

«Այն ինչ փիղն էլ կուրի մէջ
Նորա հանդէպ չէ արի,
Անվախ չէ վազըլը դաշտում,
Եւ ինձը չէ լեռները»:

«Ո՞վ է», դարձեալ հարց տւեց,
«Տէրն այն կանաչ վրանի,
Ոտքի կանգնած նորա մօտ՝
Մեծամեծներն իրանի:

«Վերանի մէջտեղ, թանկագին
Մի գահ մամուր կայ զբւած,
Եւ Գաւիթանի տապալաւորդ
Կայ մի զբօշակ իր գլխաց:

«Գահի վերայ կայ բազմած
Մի փահլավան փառահեղ,
Նա տեսք ունի վեհապանծ,
Բիկուենք ունի նա զօրեղ:

«Տես, այն մարդուց, որ նորա
Գլխաց ոտքի է կանգնել,
Ինքը նստած՝ մէկ գլխով
Բարձր է միւսից տառել:

«Նորա հանդէպ կայ կանգնած
Մի ամենի երիվար,
Եւ չեմ տեսել աչ մի ձի՜
Լինի զորան հաւատար:

«Երբեմնակի մի խրխինջ
Դուրս է նետում ինքն իրան,
Ջի չէ թւում, այլ կարծես
Ետում լինի մի ուկիան:

«Նորա վրանի բոլորտիք
Կան շատ փղեր զբահաւոր,
Ցատկում է մերթ այդ մարդուց
Մի մոնչիւն ահաւոր:

«Նորա հասակն ունեցող
Ոչ ոք չը կայ Իրանում,
Կայ նորա մօտ մի քամանդ,
Որ մինչև ոտքն է հասնում:

«Վիշապ ունի նկարւած
Որպէս նըշան զբօշակի,
Կայ սկէզլուխ մի առիւծ
Ծայրին զբւած նիզակի:

«Ո՞վ է արդեօք, ասան ինձ,
Այդ փահլավանն անսովոր,
Որ մոնչում է յաճախ
Իբրեւ առիւծ հիաղօր»:

Հաջիրն ապա մի բոպէ
Այսպէս խորհեց ինքն իրան,
«Եթէ ես այդ հսկայի
Ասեմ անունն ու նըշան,

«Այս ռազմիկին բարեկիրտ
— Սակայն հղօր թշնամի —
Գուցէ յանկարծ մի չարիք
Բերէ գլխին Ռոստամի:

«Լաւ է ուրեմն այս խորհուրդն
Ընդմիշտ պահեմ եւ թաքուն,
Եւ չը յիշեմ նորանից
Ոչ մի նըշան կամ տնուն:»

«Չինաստանից», տապց նա,
«Բարի մի մարդ անծանօթ,
Նըպատակով մեզ անյայտ
Նոր է եկել շահի մօտ»:

Անունն ուղեց իմանալ
Չինաստանցու այդ նորեկ,
Իսկ նա տւեց պատասխան
Որ, «Զը գիտեմ եւ երբեք»:

Սակայն Սոհրաբ Հաջիրից
Հաբցրեց կըս մի անգամ,
«Այդ չինացու գէթ անունն
Ասան, որ եւ իմանամ»:

Ասաց Հաջիր պահելով՝
Սակայն խորհուրդն իր թաքուն,
«Ո՛ւ առիւծներ դու զսպող,
Ո՛ւ մեծագործ դիւցապուն,

«Երբ նա եկաւ շահի մօտ,
Փակւած էի այս բերդում,
Ինձ իմանալ հընար չէր
Նորա անունն ու ծագում:

«Ըստ իս, մարտիկն այդ հղօր
Պիտի լինի չինացին,
Քանզի նորա զրահն ու սարք
Նոր են բոլորն իր հազին»:

Այս խօսքերից Սոհրաբի
Սիրտը դարձաւ խիստ տխուր,
Որ Ռոստամի նա մասին
Ձեռք չը բերեց ոչ մի լուր:

Որդին, մօրից նշաններ
Շատ էր լսել հօր մասին,
Տեսնում էր այժմ և սակայն
Չէր հաւատում իր աչքին:

Ուզում էր, բայց, Հաջիրի
Բերնից լսել նոյն խօսքեր,
Որ նախադէս լսածին
Սրտով հաւատ ընծայէր:

Բայց ճակատին ուրիշ բան
Ունէր գրած օրահաս,
Եւ այդ գրից չի լինի
Ո՛չ աւելին, ո՛չ պակաս:

Ճակատագիրն երկնքից
Երբ ցած փռեց թևերն իր,
Դարձան խաղառ կոյր ու խուլ
Խելացիներն անխտիր:

Յետոյ հարցրեց նորանից,
Թէ «Մեծերից ո՞րն է այն,
Որ մէկ կողմում վրանաւքօղ
Ունի շքեղ և ընդլայն:

«Շատ կայ այնտեղ ձիաւոր
Եւ բազմութիւն փղերի,
Լսւում է արդ այնտեղից
Հոսով ու մի կող շփոթի:

«Գայլանըման մի դրօշակ
Կայ փողփողուն իր դիմաց,
Ծայրը նորա ոսկեղէն
Մինչև երկինք բարձրացած:

«Վրանի մէջտեղ բարձրագիւր
Կայ մի գահոյք ոսկեփայլ,
Նորա դիմաց ոտքի վրայ
Կան ըստրուկներ շարէշար:

«Ասան տեսնեմ, այդ մարդու
Ի՞նչ է պաշտօնն իրանում,
Ի՞նչ է անունն, ու գիրքն ի՞նչ,
Ումից ունի նա ծագում»:

Ասաց, «Որդին Գուգարզի՝
Գիւլ է անունն իր ազնիւ,
Ռազմիկներէ շրջանում
Յայտնի որպէս Անվախ Գիւլ»:

«Նա, Գուգարզի տոհմի մէջ
Մեծ է ու լաւն ամենից,
Պես է երկու պատճառով
Բանակներում նա Պարսից:

«Փեսան է նա Ռոստամի,
է եւ տոհմիկ ռազմարար,
Քիչ կայ Պարսից աշխարհում
Դիրքով նորան հաւասար»:

Սոհրարն ասաց, «Այն կողմից
Որ բարձրացաւ արեգակ,
Տեսնում եմ ես պարզօրէն
Մի վարապօյր ըսպիտակ:

«Ռումի մետաքս հագուստով՝
Բոլորն հեծած երիվար,
Շարան կանդնած կան մարդիկ
Աւելի քան մէկ հազար:

«Ասպարաւոր, տիղաղէն
Մի զօրախումբ հետեակ,
Կարծես անեղր ու անթիւ
Բռնել է դաշտն ընդարձակ:

«Նորա մետաքս հագուստից
Ի՞նչ գեղեցիկ մի պատկեր,
Խումբ-խումբ կեցած չորս կողմում
Ի՞նչ բազմաթիւ ըստրուկներ:

«Ի՞նչ է անունն այդ մարդու,
Մարդկանց շարքում անւանի,
Ո՞ր մեծութիւնն է աղբիւրն
Աղնիւ նորա արիւնի»:

«Կոչիւր նորան Ֆարիբորդ»,
Պատասխանեց արդ չաջիր,
«Ինքը մի թագ քաջերի՝
Ծընոյ ունի թագակիր»:

Սոհրարն ասաց, թէ «Փառքն այն
Կաւ է անշուշտ ռազմական,
Որ երբ վաւակն արքայի՝
Ինքն էլ լինի թագարժան»:

Հարցրեց նոյնպէս չաջիրից
Վրանի մասին գեղնորակ,
Որի տաջ կար ցցւած
Ծածանափայլ մի գրօշակ:

Իսկ այդ գրօշի չորս կողմում
Փողփողալիս ամէն տեղ,
Դեղին, կարմիր, մանուշակ
Կաշին գրօշներ դուռագեղ:

Իսկ յետեւում կար մի գրօշ,
Վերան վարազ կատաղի,
Գլխին լուսին արծաթեայ
Կախւած բարձր մի ձողի:

«Պետերի մէջ գլխամբարձ
Ի՞նչ են նորան անւանում,
Որ տանջանքի, վշտի մէջ
Չունի բընաւ ալլալլում»:

Հօրիցն էր նա որոնում
Որեւէ լուր կամ նըշան,
Հաջիր պահեց զաղանիքն այդ
Ոչինչ չստաց նա նորան:

Աշխարհ սարքել չես կաբող,
Նա ինքն իրան է սարքւած,
Կայ և սարքւած կը քնայ
Ինչպէս սարքել է Աստուած:

Ճակատագիրն այլ վճիռ
Դըրած ունէր նախապէս,
Պէտք է, ինչպէս նա դըրեց,
Այնպէս գընհո ու անցնեալ:

Սիրտըդ եթէ կապեցիր
Այս աշխարհին անցաւոր,
Պիտի գտնեալ ամէն բան
Վերջա ու տանջանք թուեաւոր:

Հըպարտապաշտն՝ Հաջիրից
Կրկին հարցրեց ու կրկին,
Նորա մասին, որ տեսնել
Փափայ ունէր նա ուժգին:

Վրանի մասին այն կանաչ,
Ձիու մասին այն հզօր,
Օղակ-օղակ քամանդի
Այնտեղ ընկած բաղմոյսը:

Հաջիր ասաց Սոհրաբին,
«Ո՛վ իմ արի զօրավար,
Գաղել քեզնից իսկութիւնն
Օգուտ չունի ինձ համար»:

«Եթէ ես ցարդ չինացու
Անունը քեզ չեմ տակը,
Պատճառն այն է պարզապէս,
Որ չը գիտեմ ես ինքս էլ»:

Սոհրաբ ասաց, «Ձէ թւում
Որ սա լինի ուղիղ բան.
Դու յիշեցիր ամենին,
Ձը յիշեցիր դու նորան:

«Լինի ամբողջ աշխարհի
Միակ հսկան մեծանուն,
Եւ այսպիսի բանակում
Մընայ անյայտ ու թաքուն:

«Դու ասացիր զօրքի մէջ
Մեծ է իբրեւ զօրավար,
Նորա խնամքին է յանձնւած
Ամէն նահանգ ու դաւառ:

«Այն դաշտի մէջ որ Քալուս
Դուրս դայ կուի ժամանակ,
Փըղի վերայ բեռնելով
Շարժէ իր դահն ու իր թագ,

«Աշխարհաստատ փահլավանն
Առաջապահ զօրքերի
Պիտի լինի, երբ դաշտում
Շըռինդ պայթէ սլաքարի»:

Հաջիր ապա Սոհրարին
Այսպէս տւեց պատասխան,
«Մենք չը դիտենք, մի գուցէ
Առիւծակալ այն հսկան,

«Հիմա պատյա է գործում
Ձքնաղ երկրում՝ Զարուի,
Եւ ծաղկաբոյր վայրերում
Խնջոյք սարքում հաճելի»:

Սոհրաբ տւեց պատասխան,
«Ի՞նչ ես ասում անիմաստ,
Դաշտում լինի բանակած
Արքան զօրքով իր պատրաստ,

«Եւ փահլավանն աշխարհի
Սարքում լինի խնջոյքներ:
Կը ծիծաղեն այդ խօսքիդ
Թէ պատանի և թէ ծեր:

«Մէկ է և նոյնն այսօր էլ
Քեզ հետ պայմանն իմ հաստատ,
Ասում եմ քեզ որ լսես,
Եւ տակիք հունիմ շատ:

«Թէ փահլավան Ռոստամի
Տեղն ու նշանն ինձ յայտնես,
Յարգանք կառնես ամէն տեղ
Եւ ամենից մշտապէս:

«Այնպէս կանեմ, որ ոչինչ
Էլ չունենաս զու թերի,
Եւ կը բանամ քեզ համար
Գազտնի դռներ գանձերի:

«Սակայն եթէ ինձանից
Գազտնի պահես խորհուրդնայդ,
Եւ խելութիւնն ինձ այսօր
Ձը հաղորդես բացայայտ,

«Վստահ եղիր, որ մարմնիդ
Գլուխդ կպած չի մեռի,
Այս երկից որն ուղես
Ազատ ընտրիր դու հիմա:

«Մոզական, արդեօք, չե՞ս լսել,
Թագաւորին ինչ ասաց,
Երբ խորհուրդներ նորա մօտ
Բացու, ցայսօր թաղնւած:

«Նոյնն է ինչ որ մարգարիտ
Չասուած մի խօսք», ասաց նա,
«Թէ չը ծակւի, դեղաղարդ,
Ու թանկ շարան չի դառնայ:

«Երբ փախանքից, թաքստից,
Գոհարն իսպառ ազատուի,
Յետոյ անգին դառնալով՝
Փայլ կըստանայ արեւի»:

Սակայն Հաջիր Սոհրաբին
Այսպէս տեց պատասխան,
«Երբ կշտանայ իր կեանքից
Գահ ու թագից իմ արքան,

«Մէկի դիմաց աշխարհում
Կուզէ մօտել 'ի գուպար,
Որ կատաղած փղի դէմ
Հրեշտակ է նա հոգէստ:

«Եթէ նորա ճիրանի
Տեսնես դու ոյժն ու սարսափ,
Նորա թիկունք, նորա բաշն
Ու անեկի նորա թափ,

«Կըզգաս որ չի աղաաւելի
Նորա ձեռքից ահարկու,
Ո՛չ մի առիւծ, ո՛չ մի դե
Նւ ո՛չ վիշապ մի արու:

«Նա իր գոռոզի հարւածով,
Որ կը փշլէ նոյն խակ սալ,
Երկու հարիւր մարդախումբ
Գիտէ փռել գիթաւալ:

«Նա որի դէմ դաշտի մէջ
Ռոստամ լինի մրցակից,
Գլուխը կիջնէ հողի տակ
Նոյն խակ երկնի բարձունքից:

«Փիղը կանգնել չէ կարող
Նորա դիմաց ախոյեան,
Նեղոսն անգամ չի լինի
Զիւռ փռչին աններշան:

«Կազմը նորա ոյժ ունի
Հարիւր մարդու հաւասար,
Բարձր է գլուխն աւելի
Բարձրասաղարթ քան մի ծառ:

«Երբ որ կուի ժամանակ
Դաշտ է մտնում զայլապագծ,
Թէ մարդ, թէ փիղ, թէ առիւծ
Են նոյն բաներն իր դիմաց:

«Զում ցանկանում նորա դէմ
Պատերազմի դաշտը դար
Մի լեռ, թէկուզ դա լինէր
Ամբողջովին վիմաքար:

«Զայնը նորա սխրանքի
Ամբողջ աշխարհն է բռնել,
Եւ իշխաններն ազգերի
Շատ լաւ գիտեն բոլորն էլ:

«Կուի մանկ նորա դէմ
Զէ քեզ համար ձեռնառու,
Երբ մանաւանդ հնդկական
Քաջ սուսերն իր հատու:

«Դու աշխարհում չես տեսել
Դեռ սագմիկներ քաջավարժ,
Որոնց ուսին գոռոզներ կան
Ժայռի նման ծանրաշարժ:

«Մարդիկ, ինչպէս Աֆրասիաբ
Ու չինացին զօրավար,
Նոյնպէս Թուրան աշխարհի
Ամէն յայտնի ռազմարար,

«Դոցա գլխին և իրանց
Բազմահազար զօրքերի
Ռոստամ կրակ է թափել
Շողշողանքովն իր սրի»:

Ազատորդին Սոհրաբն արդ
Այսպէս աւելց պատասխան,
«Դժբախտ լինի Գուդարդի
Եւ Քէշվադի գերդաստան,

«Որոնք ուզեն Կամ չուզեն
Պիտի կոչեն քեզ որդի,
Քո այդ խելքով և ոյժով,
Քո գործերով տմարդի:

«Ե՞րբ ես տեսել ռազմիկներ
Զարգանդաւոր, յաղթանդամ,
Դու, որ ձիանց սմբակի
Դեռ չես լսել ձայնն անգամ,

«Որ Ռոստամի պատմութիւնն
Առած բերանդ անգաղար,
Նորա գովեսան ես երդում
Հիացմունքով ինձ համար:

«Այն ժամանակ կը տեսնես
Երբ որ հասայ ես նորան,
Ինչպէս անգուստ փոթորկից
Դողալ գիտէ մի ովկիան:

«Իսկ դու կրակից ու կուէց
Այնքան սատիկ վախ ունիս,
Որ կը գողայ հանգիստ ծով
Երբ քեզ տեսնէ դողալիս:

«Երբ որ կանաչ ովկիանոսն
Եղաւ տեղից տեղահան,
Ձի գիմանայ ոչ մի հուր
Այլեւ նորա յանգիման:

«Բացի մահաւան անկողնից
Չունի խաւարն ապաւէն,
Երբ որ իր սուրն արեգակ
Դուրս է քաշում բոցեղէն»:

Երբ որ տառց խօսքերն այս
Սահարն արի, բանիմաց,
Ինքը տխրեց իր ներսում
Եւ խորապէս մամուաց:

Մինչ Հաջիրի գլխի մէջ
Անցան մտքեր այսպիսի,
«Եթէ ցոյց տամ նըշաններն
Ասիւծապատ հերոսի,

«Հաստարագուհ, ամբակուռ,
Այս վիթխարի Թուրանցուն,
Արքայական այս բաշով
Եւ այս կազմով աննկուն,

«Զօրքի միջից կուելու
Կը հրաւերէ սասկ նորան,
Կը պահանջէ որ իբր գէմ
Ռոտտամը դայ փահալան:

«Նորա ոյժով այս հակայ,
Բաշ ու մարմնով կորովի,
Անշուշտ Ռոտտամն աննման
Նորա ձեռքով կըսպանի:

«Ըմբիշներից ոչ մի մարդ
Զի յանդգնի գալ հանդէս,
Եւ հակային այս անյաղթ
Կանգնել երես առ երես:

«Ոչ մի մարտիկ չի լինի
Որ կարենայ վրէժ լուծել,
Ու Քավուսի սա զահին
Կը տէրանայ անաբղէլ:

«Մոզակտն այսպէս պատւիրեց,
Մեռնել անւամբ պատւաւոր,
Լաւ է քան այն որ տեսնես
Քո թշնամուն բախտաւոր:

«Եթէ նա ինձ ըսպանէ
Զի խաւարի օրը մեր,
Ոչ էլ մեզնից կը հոսեն
Առատ արեան առւակներ:

«Քանի որ կայ քաջ Գուդարդ
Եւ կան որդիքն իր ութսուն,
Բոլորն արի ու վսեմ
Եւ բոլորն էլ միծանուն,

«Քանի որ կայ Գիվի պէս
Ոստիաստան, երկրաւեր,
Որ է ամէն աղուժբում
Վերին բարձի բարձատէր,

«Ինչպէս Բահրամ ու Ռոհնամ,
Երկուսն էլ գոռ ու հրդարտ,
Ինչպէս Շիրուշ, Շիրուփան,
Կուրի դաշտում քաջամարտ,

«Ամենն էլ յետ իմ մահից
Ինձ կը յիշեն սիրալիր,
Եւ կը լինեն թշնամուց
Մահաւանս համար վրէժխնդիր»

«Թէ չեմ լինի Իրանում,
Թող չը լինիմ յաւիտեան,
Յիշում եմ ես խըրտան այս
Մէր մողպետից սրբազան.

«Երբ որ նոճին արմատից
Գլուխ է քաշում նազենի,
Փասխանն արժէ որ չառնէ
Բոյրը խոտից վալրենի»:

Ապա դարձաւ Սոհրաբին,
«Ի՞նչ է քո այս զայրացում,
Ամբողջն ահա Ռոստամի
Շուրջն ես ինձ հետ խօսակցում:

«Ի՞նչ է պատճառն այդ սխի,
Որ դու ունիս նորա դէմ,
Եւ քո ստիպման, որ ես էլ
Ասեմ ինչ որ չը դիտեմ:

«Նորա մասին, ասացի,
Ես չը գիտեմ ոչ մի բան,
Գուցէ պատճառ ես փնտռում
Իմ, անմեղիս, զլխատման:

«Պէտք չէ արինն թափելիս
Փնտռել պատուակ անտեղի,
Ինչ՞ով գոյներ խառնակել,
Ընտրել ճամբայ զարտուղի:

«Ոյժը կոտրել Ռոստամի
Ձէ դա բընաւ հընարին,
Ասացի քեզ և կասեմ,
Որ չէ մի գործ դա դիւրին:

«Պէտք չէ որ դու մտածես
Կուի կոչել այդ մարդուն,
Թէ չէ երբ որ տեսնէ քեզ
Փռշիւդ կը տայ նա քամուն»:

ՍՈՂՐԱԲ ԱՐՇԱԽՈՒՄ Է ԻՐԱՆԻ
ԲԱՆԱԿԻ ՄԷՋՏԵՂ ԵՒ ՔԱՆԴՈՒՄ
Է ՔԱՎՈՒՍԻ ՎՐԱՆԻ ՄԵԻԵՐԸ

Երբ Հաջիրից աշտիսի
Սօքեր լսեց համարձակ,
Անվախներէ իշխանն այդ
Դարձրեց նորան իր քամակ:

Նա շուտ տեց երեսն իր,
Չարտատանեց ոչ մի բառ,
Սարհրդաւոր խօսքերից
Սպշած մընաց նա խաղառ:

Չարկեց ձեռքի յետեով
Իր խօսակցին մի հարւած,
Ու տեղն հկաւ ու նստեց.
Վերից Հաջիրն ընկաւ ցած:

Մօքերի մէջ խորացաւ
— Մօքեր երկար ու բարակ —
Պատերազմի ծրրադիր
Քաշեց ամէն մի տեսակ:

Ապա կապեց անյատաղ
Վրիժառութեան իր դօտին,
Իշխանական, ոսկեղէն
Թագն իր վերցրեց թանկագին:

Հագաւ իր զրահն ու գլխին
Դըրեց ոռմի սաղաւարտ,
Արագ ինչպէս մի քամի
Առաւ փայլուն մի գեղարդ:

Առաւ նոյնպէս աղեղներ
Եւ ամրահիւս իր խեղդան,
Բը ուռն առաւ ծանրակուռ
Դիւանաճ այն հսկան:

Բարկութիւնից նորա մէջ
Եռաց արիւն և երակ,
Ելաւ նստաւ անհամբեր
Երիվարին սանարագ:

Ինչպէս մի փիղ կատաղած
Դիմեց դէպի ասպարէզ,
Ցառկեց տեղից նորա ձին
Մի շարժական լեռան պէս:

Կուի համար ռազմատենչ
Նա դուրս եկաւ բանակից,
Փռչին նորա նժոյղի
Դարձաւ լուսնին մերձակից:

Քշեց ուղիղ նա մինչև
Սիրալ զօրքի Իրանեան,
Կատաղութեամբ անարգել
Հասաւ վրանին շահական:

Փախաւ նորա առաջից
Ամէն ռազմիկ առնացի,
Ինչպէս փախէր վայրի էշ
Յարձակումից առիւծի:

Փոթորկաշունչ այդ թափից
Այդ խոյանքից հեծեալի,
Բաղուկներիցն ու զէնքից,
Երևոյթիցն ահօնի,

Իրանական քաջերից
Մէկն էլ չը կար աշնապիտին,
Որ կարենար համարձակ
Նայել նորա երեսին:

Ապա բոլոր սաղմիկներն
 Եկան 'ի մի խմբուցան,
 «Ս. յս է, ուրեմն», ասացին,
 «Փղամարմին այն հսկան:

«Նայել անգամ չէ կարող
 Նորա գէմքին ոչ մի մարդ,
 Էլ ուր մընայ որ ընդգէմ
 Նորա մղէ մենամարտ:»

Սոհբարն, այն ինչ, մանչաց
 Ուժգնօրէն տհարկու,
 Եւ Քալուսին շանշա՜
 Ուղղեց խօսքերն այս կծու:

Այսպէս ասաց արքային,
 «Ո՛վ ալրազատ թաղաւոր,
 Ի՞նչ է արդեօք քո վիճակն
 Ազատ դաշտում արնաթոր:

«Ինչո՞ւ համար ես քնտրել
 Քալուս-է-Քէյ քեզ անուն,
 Դու որ կուում վազրերի
 Ծնկներ չունիս հաստատուն:

«Եթէ շուս տամ նիզակն այս
 Ես իմ ձեռքում մի վայրկեան,
 Սմբողջ զօրքերդ այս անթիւ
 Ես կը փռեմ անկենդան:

«Իմ խնջոյքի ժամանակ
 Կերայ դաժան մի երգում,
 Ուր ժանդէսազմն ըստանաւ
 Նորա մահւան իսկ վայրում,

«Որ կենդանի չը թողնեմ
 Ձեզնից մէկ մարդ ազմական,
 Որ կենդանի քաշել տամ
 Քալուս-Քէյին կախադան:

«Դու ում ունիս, ասն ինձ,
 Պարսիկներից այնքան քաջ,
 Որ յանդգնի այս դաշտում
 Գալ ու կանգնել իմ առաջ:

«Ո՞րտեղ ես Գիւլ ու Գուլարդ,
 Ո՞ւր է սղահեղ արին թուս,
 Ո՞ւր է առիւծ Գոսթահամ
 Եւ փարիսորդ ու Քալուս:

Ո՞ւր է Ռոստամ, աշխարհի
Համբաւաւոր հեծեալն այդ,
Ո՞ւր է Զանգէն վահլաւան,
Իբրեւ ըմբիշ քաջայայտ:

«Ո՞րն է արդեօք տղամարդ,
Կոչ եմ անուամ, դուրս գայ թող,
Եւ թող դաշտում այս արեան
Դայ վրէժ առնէ, լուծէ ոխ»:

Այսպէս ասաց ու լռեց,
Ապա սպասեց բաւական,
Ձեկաւ զօրքից Իրանի
Նորան ոչ մի պատասխան:

Երբ նըկատեց որ չեկաւ
Իր դէմ ոչ մի մարտնչող,
Շարժւեց տեղիցն ու դիմեց
Դէպի շահի վրանասքօղ:

Մէջքը թեքեց ձիու վրայ,
Լարեց նիզակն և արտգ
Քանդեց մեխերը վրանի
«Եօթնապատիկ մի տասնեակ:

Վրանն ամբախալ, անյապաղ
Գետին վուեց շահական,
Փողի ձայներ բարձրահինչ
Ամէն կողմից լսեցան:

Տխրեց արքան Դէյ-Բավուս,
Ու ձայն տւեց անհամբեր,
«Ո՞վ քաջազուն, քաջազգի
Դուք իմ բոլոր ռազմիկներ,

«Մէկը լուր տայ Ռոստամին,
Ահից թուրքի այս հսկայ
Իմ քաջերից ոչ մէկի
Դիտում այլ ևս խելք չը կայ»:

«Չունիմ ոչ մի ձիաւոր
Որ նորա դէմ մրցակցի,
Ձի յանդգնում անել այդ
Եւ ոչ մի հատ իրանցի»:

Թուան առնելով պատգամն այդ
Վրանը դիմեց Ռոստամի,
Եւ ինչ խօսքեր որ լսեց,
Պատմեց նորան մի առ մի:

Ռոստամ աւելց պատասխան,
«Իրանական ինչ արքայ
Կոչել է ինձ որ լինիմ
Արքունիքումն իր ներկայ»

«Մերթ հաճոյքի, մերթ կուի
Արիւ եւ ինձ մասնակից,
Թէ ոչ կուի չարչարանք՝
Եւ չեմ տեսիլ Քաղուսից»:

Եւ հրամայեց որ խփոյն
Ռախշի վերայ դնեն թամբ,
Եւ այրուծին կնճռոտեն
Ճակատն իրենց բարկութեամբ:

Նայեց Ռոստամ գէտի դուրս
Եւ նըկատեց զարմացած,
Որ դաշտերից գէտ իրանց
Գալիս է Գիւլ սրընթաց:

Եկաւ խփոյն ոսկեհուռ
Թամբը դրեց Ռախշի վրայ,
Այն ինչ ասում էր Գորդին
«Արազ շարժւիր, շուտ արան»:

Քաշում էր, ուն իր ուսին,
Ռոհնամ ձիւս փորակապ,
Զրահն էր սարքում նժոյզի
Թուս ձեռքերով իր ըշտապ:

Մէկը միւսին, «Շտապիր»,
Ասում էին անհամբեր,
Վրանի միջից երբ Ռոստամ
Լսեց նրանց այս խօսքեր,

«Ահա իմանի կոխ է սա»,
Նա լռեկայն մըտածեց,
«Մարդու համար չի լինի
Իրաբանցում այսքան մեծ»:

Զարկեց իր ձեռքն ու շտապով
Հագաւ վազրի իր մորթին,
Մէջքին, կապեց, աւնակադմ
Քիտնական իր գօտին:

Ռախշի վերայ բարձրացաւ,
Շարժեց գէտի իր ճամբան,
Գահ ու գօրքի, Զաւարին
Թողեց իրրի պահապան:

«Զը հեռանաս աշտեղից»,
 Զաւարէին նա առայ,
 «Եւ դու քան այլք աւելի
 Ականջդ առ ինձ պահիր բաց»:

Տանում էին նորա հետ
 Նորա դրօշակն անառիկ,
 Գընում էր նա ռազմատենչ,
 Դէմքն էլ մոռլ էր ստատիկ:

Երբ որ տեսաւ Սոհրարին,
 Բաշն ու թիկունքն հիասքանչ,
 Եւ լանջը լաշն՝ որ կարծես
 Անյաղթ Սամի լինէր լանջ,

«Ե՛կ աշտեղից միասին
 Մի կողմ քաշենք մենք յատուկ,
 Մի ռազմադաշտ որսենք
 Ուր չը լինի մեծ աղմուկ»:

Շարժեց Սոհրարն անյաղաղ,
 Մարտի համար ականջալից,
 Երբ որ լսեց խօսքերն այս
 Աշխարհուշակ Ռոստամից:

Քսեց Սոհրար ավի ավի,
 Բորբոքաւիւն մարդու պէս,
 Շարժեց զօրքի առաջով
 Դէպի մի նոր տապալէզ:

«Գընո՛ւ, գընա՛նք միասեղ»,
 Դարձաւ առայ խօսակցին,
 «Ռազմիկներ ենք մենք երկու
 Մի տեղ կընտրենք առանձին»:

«Իբան, Թուրան աշխարհից
 Պէտք չէ ոչ մի ռազմարար,
 Մենակ լինենք եւ ու դու
 Բաւ է այդքան մեղ համար»:

«Դու հասակով բարձր ես շատ,
 Թե ու թիկունք ունիս լու,
 Վնասել են քեզ և սակա՛յն
 Քո տարիներն անսակաւ»:

«Լսիր խորհուրդս և ընդմիջա՛
 Դաշտ ու կսիւ դու բաց թող,
 Իմ մէկ հատիկ բռնեցքիս
 Դու գիմանալ չես կարող»:

Դիտեց Ռոստամ մի վայրկեան
Տեսքն իր հզօր խօսակցի,
Չափեց նորա բռն ու թեւ,
Նորա իրանն առնացի:

«Կամայ, արլի՛ պատանիս»,
Ասաց Ռոստամ կամացուկ,
Պաղ է գետինն ու կռակիս,
Իսկ օղբ տաք ու վաճառի:

«Շատ եմ տեսել կռիւ դաշտ
Ծեր տարիքում իմ աշակէս,
Զօրք ու բանակ բաղձամարդ
Շատ եմ գետին վրեւ հա:

«Շատ են դեր իմ ձեռքով
Բռնել ուղին կարստեան,
Զօրքն իմ կողմի չի տեսել
Յայտօր երես պարտութեան:

«Նայիր ինձ լաւ, ապա տես
Ինձ քեզ մարտում մրցակից,
Թէ իմ ձեռքից աղատես,
Մի՛ վախենար նհանդից:

«Ռազմի դաշտում արնահեղ
Տեսել են ինձ լեռ ու ծով,
Թէ թուրանի զօրքերին
Ինչ եմ արել իմ սրով:

«Վկայ լինել կարող են
Խօսքիս աստղեր ու լուսնեակ,
Աշխարհն ամբողջ քաջութեամբ
Դըրած ունիմ ոսքիս տակ:

«Ով որ տեսել է ինձ ցարդ
Զօրքի սրտում կռակիս,
Կարծես ներկայ է եղել
Ու թիւն հաշուել խնջոյքիս:

«Բայց իմ սրտում գէպի քեզ
Կայ մի գգացում սիրակից,
Չեմ ցանկանում, որ զրկւիս
Դու իմ ձեռքով այս կեանքից:

«Դու աչս ուսով ու բաշով
Չես թաւաքել ինձ նմանում,
Նոյնպէս և ես չեմ տեսել
Քո նմանին իրանում»:

Երբ որ լսեց Ռոստամից
Սոհրաբ խօսքեր այս նըման,
Կարծես թէ մէկ ակնթարթ
Սիրաբ շարժեց զէպ նորան:

«Մի հարց ունիմ քեզ տալու»,
Դարձաւ, ասաց նա այսպէս,
«Խնդրեմ որպէս պատասխան
Ճշմարտութիւնն ինձ ասես:

«Ի՞նչ է, ասն, և ումից
Ծագումդ, անունդ և արիւն,
Եւ քո անսուտ խօսքերով
Սրտիս բաշխի՛ր բերկրութիւն:

«Թւում է ինձ թէ իբօք
Ինքդ Ռոստամն ես յայտնի,
Եւ սերունդով շաղկապւած՝
Դու նէյրամին անւանի»:

«Ռոստամը չեմ ես բընաւ»,
Այսպէս տւեց պատասխան,
«Զունիմ բընաւ իմ տոհմով
Բաժին Սամից նէյրամիան:

«Նա փահլավան է աւագ,
Աշխարհոչակ և հզօր,
Ուն նա զահ և պըստակ,
Իսկ ես՝ նորան փոքրաւոր»:
Սոհրաբ յոյսից զրկւելով՝
Յոյսից խաղառ ձեռք լաց,
Դարձաւ ցերեկն ըսպիտակ,
Նորա համար, մթամած:

ԴՈՍԱՄԻ ԵՒ ՍՈՅՐԱԲԻ
ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Մենամարտի դաշտ մտաւ,
Նիզակ տաւ ի դուռար,
Այն ինչ իր մօր տաածից
Մընաց սաստիկ ապշահար:

Մտան, և կարճ տէրերի
Մի նեղ հրկէս կազմեցին,
Ու սկսեցին իրար դէմ
Նիզակամարտ մի ուժգին:

Գեղարդներէց ծայր ու կապ
Փշուեցան, թափուեցան,
Ապա թեքեց զէպի ձախ
Իւրաքանչիւրն երտսան:

Ու հնդկական սրերով
Երկու անյաղթ մրցակից,
Սոսկացուցին խոյանքով
Բոց տեղացին հրկաթից:

Կտորներն փոխարկւած՝
Թափուեց ամէն մի սուսեր,
Զէր գա կռիւ այլ կարծես
Դատաւորանի օր լինէր:

Առաւ իր դուրդն ահագին,
Ապա ամէն ախոյեան,
Եւ հարւածներ տեղացին,
Նա՛ այս մէկին, սա՛ նորան:

Հարւածներէց ուռերի
Դարձան իսպառ յոգնարեկ,
Դաժանադէմ, սիգաճեմ
Մարդ ու նժոյգ հրկուստեք:

Զրահը թափուեց ձիերէց
Պատառ դարձած ու պառառ,
Զրահը նոյնպէս ջախջախեց
Մարդկանց զերայ ուժասպառ:

Գործից ընկաւ ամէն ձի,
Ամէն ուղմիկ ահարկու,
Ո՛չ մի բազուկ, ո՛չ մի ձեռք
Էլ ոյժ հունէր շարժելու:

Ամէն բերան՝ լեցուն հող,
 Ամէն մարմին՝ ջրաթոր,
 Ամէն լեզու ծարաւի
 Յամբածութեամբ ճեղքաւոր:

Ապա մի վայր կանդ առան
 Մեկուսացած իրարից,
 Այնտեղ ցաւով լեցուն՝ հայր,
 Այստեղ որդին՝ վշտալից:

Ինչքան զարմանք, ո՞վ Աշխարհ
 Կայ քո բոլոր գործերում,
 Քոնդ է անբեկ ինչ որ կայ,
 Քոնդ է ինչ որ կայ բեկում:

Սիրոյ շարժման, դոցա մէջ
 Միթէ նշոյլ էլ չը կայ,
 Սէրը մընաց քողարկած,
 Իմաստութիւնն՝ աններկայ:

Իւր զաւակին ճանաչել
 Գիտէ ամէն կենդանի,
 Լինի դաշտում վայրի էշ,
 Եւ կամ ծովում ձուկ լինի:

Մարդն է միայն դա, որին
 Թոյլ չեն տալիս կիրք ու սխ-
 Որ ճանաչէ թէ իր դէմ
 Զաւակն է իր, թէ ոտխ:

Ռոստամ խորհեց իր ներսում,
 «Ես չեմ բընաւ տեսել ցարդ,
 Որ մինչեւ իսկ մի վիշապ
 Այսպէս մղէ մենամարտ:

«Ճերմակ դէի կըռիւն իմ
 Թւում է ինձ խաղալիկ,
 Քաջութիւնից իմ ախօր
 Սիրտըս դարձաւ յուսալիք:

«Դիմացս, ահա, մի տղայ,
 Կեանք չը մտած պատանի,
 Որ չէ յայտնի մեծերից,
 Զէ փահրովան անւանի:

«Դորա ձեռքից աշխարհն իսկ
 Կորցրեց արժէքն ինձ համար,
 Երբ մանաւանդ երկուստեք
 Դիտում են մեզ ապշահար»:

Յոգնուլթիւնից երբ նորա
Զիանց հանդիստ տւեցին,
Երբ տանջանքից եւ իրանք
Հանդստացան վերստին,

Կարն ամբացրին աղեղի
Երկու հերոս քաջամարտ,
Մէկը՝ տընտս պատանի,
Միւսը՝ հասուն ազամարդ:

Կար վերտահլւս ու զրահ կար,
Նաեւ վազրի կար մորթին,
Զեղաւ բընաւ ազգեցիկ
Նեան ու սըլաք երկաթին:

Ըսկսեցին նետերի
Տեղալ ուժդին մի տարափ,
Կարծես աշնան ծառերի
Տերեւ լինէր դիւրաթափ:

Մեծ տխրութիւն ըզգացին
Մէկը միւսից՝ երկոքեան,
Եւ գէպի մէջքն ու գօտին
Մէկը միւսի ձեռք տարան:

Հսկայ Ռոստամն ելթէ ձեռք
Զարկէր քարին վիթխարի,
Սեւ քարն անգամ կը քանդէր
Գետնից դաշտում գուպարի:

Կը բարձրացնէր նոյն խակ լեռ
Մըկանուքովն ահաւոր,
Քարը ձեռքում կը սեղմէր
Իբրեւ մոմի մի կտոր:

Բռնեց գօտին Սոհրարի,
Թափեց ինչ որ ունէր ճիգ,
Որպէսզի գէթ իր թամբից
Շարժէ նորան մի փոքրիկ:

Իսկ նորա կազմն այդ ոյժից
Կարծես չառաւ ոչ մի լուր,
Զեռքը քնաց Ռոստամի
Արժանիքիցն իր թափուր:

ՌՈՍՏԱՄԻ ԵՒ ԱՇԽԱՏՈՒՄԻ
ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

ԴՈՍՏԱՄԻ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ ԱՇՔԱ-
ԲՈՒՍԻ ՀԵՏ ԵՒ ԱՇՔԱԲՈՒՍԻ
ՍՊԱՆԻԻԼԸ

Մի քաջ, անունն Աշքարուս,
Թուրանական բանակից,
Եկաւ ու ձայն արձակեց,
Որպէս թմբուկ՝ թնդալից:

Յոխորաւանքով պահանջեց
Մի իրանցի մարտնչող,
Որ ով դուրս գայ նորա դէմ
Գլուխը սեղմէ մինչեւ հող:

Ձի էր վարում աջ ու ձախ
Եւ հրաւիրում ռազմակից,
Փռչին աշխարհ էր բռնել
Նորա ձիու ամբակից:

Ռոհնամն եկաւ, զլիւին խոյր,
Ու զրահն երկաթ՝ իր հագին,
Դաշաը նետուեց և կռի
Փռչին հասաւ երկնքին:

Աշքաբուսին դէմ առ դէմ
Գրոհ էր տալիս կատաղի.
Երկու կողմից բարձրացաւ
Չափն թմբուկի ու փողի:

Նետեր տեղալ ըսկսեց
Այնպէս արագ, որ թւաց
Մէկ աղեղով վաշտի դէմ
Դարան լինի նա մոտած:

Ծածկւած էր ողջ պողպատով
Մենամարտիկն անվնէր,
Ինչպէս քամին կը սողար,
Անցան վրայիցն այդ նետեր:

Ուռը նորա ծանրաշարժ
Արդ բարձրացաւ դէպ վերև,
Սակայն կռից անզաղրում
Յոգնել էր խիստ նորա թև:

Ոչ մի վնաս չը բերեց
Աշքաբուսին այդ մահաւել,
Հարւածողի մահատինչ
Բոլոր ջանքին հակառակ:

Ձեռքը տարաւ իր գուռչին
Թուրանացին այն հերոս,
Դարձաւ երկիրն՝ երկաթեայ,
Դարձաւ երկինքն՝ երենոս:

Սաղաւարտին Ռոհնամի
Իջաւ ուժգին մի հարւած,
Խոյրը գլխից թափւեցաւ
Փշրանքների փոխարկւած:

Ձգաց որ էլ կարող չէ
Լինել վաշտում գիմաղբաւ,
Ռոհնամ դէպի լեռնակողմն
Երես թեքեց աւ փախաւ:

Տեսնելով այդ՝ բանակից
Խիստ զայրացաւ արին թուս,
Ձին խթանեց որ խկոյն
Դիմէ դէպի Աշքաբուս:

Ռոստամ, թէև բարեկացած՝
Բայց արդիւից այդ շարժում,
Ասաց, «Հերոս է Ռոհնամ
Բաժակների հանդիսում.—

«Գիտէ սուսեր պարացնել
Գինարբութեան ժամանակ,
Ու քաջերի շրջանում
Գլուխը բռնել համարձակ:

«Ո՞րտեղ է նա թաղուհի
Գոյնը թռած, գլխիկոր,
Աշքարուսի նմանից
Չէր նա պակաս ձիաւոր:

«Բանակը դու պահպանիր,
Իսկ ես հէնց այժմ նորա դէմ,
Թէեւ զրկած իմ ձիուց,
Մենամարտէ կը դիմեմ»:

Հարն աղիղի ամբաստեց,
Թեին ձգեց աղիղն իր,
Գօտուն զարկեց կապարձից
Մի քանի նետ հատընտիր:

Եւ սե՛ ինչպէս երկնոս,
Ձեռքին՝ մի նետ անըման,
Եկաւ, կանգնեց, սրգաձեմ
Աշքարուսի յանդիման:

Գոչեց Ռուստամ բարձրաձայն,
«Ո՞վ բաղմալիորձ ռազմարար,
Քեզ նոր եկաւ ախոյեան,
Տեղըդ նորից մի՞ դառնար»:

Բարձր ծիծաղ արձակեց,
Ու զարմացաւ Քէշանին.
Սանձը քաշեց նժուղի,
Ու մօտ կանչեց նարեկին:

Հարցրեց նորան ծաղրանքով,
«Ի՞նչ է անունդ, ով ես գու,
Մարմինդ, ասն, գլխադրաւ
Ո՞վ է արդեօք սղբալու»:

Ռուստամն ասաց յաղթանդամ,
«Ձարաբաստի՛կ դու այրաս,
Ի՞նչ ես հարցնում իմ անունս
Այս կրկէսում մարդաշատ:

«Մայրըս, կասեմ, անունն իմ
,Մահ՝ է կնքել քեզ համար,
Կափ է շինել վիճակն ինձ
Գանդիլ վերայ գլխագար»:

Ասաց նորան Քէշանին,
«Տակիդ էլ ձի չունիս դու,
Մահաւան, ապա, մի գիրքին
Զոհ ես եկել դառնալու»:

Նորան Ռոստամն յաղթակազմ
Այսպէս տւեց պատասխան,
«Ո՛վ կուտաննչ կեղծհերոս,
Բայց կուելիս՝ անպիտան,

«Դու չես տեսել դեռ ռազմիկ,
Որ դաշտ մանէ հետիոտ,
Եւ փշրէ գանգը քարով
Վզանների յաւակնոտ»:

«Ինձն ու առիւծն ու վիշապ
Ձեր աշխարհում հեռաւոր,
Միթէ կուի ժամանակ
Դաշտ են մտնում ձիաւոր»:

«Դու կը տեսնես, որ հիմա
Քեզ, ո՛վ ասպետ մակաձի,
Կասուցանեմ ոտապնաց
Մարդու կըռխւն առնացի»:

«Շուտով պիտի դարձընեմ
Քեզ էլ ինձ պէս հետեակ,
Որ երկուստեք զօրքերի
Ծաղրը դառնաս խայտառակ»:

«Մէկ ոտաւորն այս կուում,
Այս դաշտի մէջ և այսօր,
Լաւ է քան թէ քեզ նման
Երեք հարիւր ձիաւոր»:

«Ո՛ւր է», ասաց Քէշանին,
«Քո գէնք, քո սուրն ու նիզակ,
Ես չեմ տեսնում, եթէ ոչ,
Սարէտէթինն ու ծանակ»:

«Նես ու ազեզ կը տեսնես»,
Տւեց Ռոստամ պատասխան,
«Որոնք շուտով աշխարհից
Քեզ կարտաքսեն յաւիտեան»:

Երբ նկատեց որ ձիով
Պարծանք է զգում նա շատ մեծ,
Ծոնց լարով աղեղն իր,
Լարն ուժգնապէս նա քաշեց,

Եւ ուղարկեց մի հատ նետ
Նորա ձիուն թանկագին,
Իր ոտնակայս բարձունքից
Երեսն իւլայր ընկաւ ձին:

Ռոստամ ասաց ծիծաղով
Եւ մի շեշտով ծաղրական,
«Լաւ է զքնաս ու նստես
Կողակցիդ մօտ պատուական».

«Գլուխն, արժէ, ծնկիդ վրայ
Առնես, շոյես զգլաւից,
Եւ մի որոշ ժամանակ
Հանդստանաս դու կուռից:

«Դու շատ էիր պարծենում
Քո խեշակով մեծաբզի.
Ինչպէս դու ես այժմ անոր
Նա էլ չունի ոչ սքի»:

Ուղղեց աղեղն Աշքարուն
Դէպի Ռոստամն անւանի,
Մարմնով՝ սակայն, գողգոջուն,
Դէմքով՝ ինչպէս ցրդենի:

Եւ նետերի մի տարաւի
Տեղաց ուժգին և արագ:
Ռոստամ ասաց անտարբեր,
«Ուռուրնակին՝ խոտորնակ:

«Զուր նեղութիւն ես տալիս
Փափուկ ապրած քո մարմնիդ,
Զուր ես տանջում բազուկներդ
Ու չարանենդ քո հօգիդ:

«Քո պէսի նեան իմ վերայ
Բընաւ աղղու չի լինի,
Հսկաներին տալալոդ
Դու չես արին անւանի:

«Քո մէջ չըկայ ոչ մի բան
Տըղամարդու ուղմասէր,
Նըպատակին չեն հասիլ
Քո աղեղից քո նետեր:

«Տեսնում եմ ես բախտը քո
Դարձած քո դէմ չարաբաստ,
Եւ քո մարմինդ այս գաշտում
Տեսնում եմ ես դի տապաւաւ:

«Մարդը դաշտի և արեան
Դու չես եղել և դու չես,
Ճակատագիրդ հէնց հիմա
Դառնայ պիտի գեղներես»:

Հսկան արդէն դայրացած՝
Շփեց ձեռքովն իւր աղեղ.
Վազրի նըման մոնչաց
Որոտագին և անեղ:

Անմիջապէս անհամբեր
Ձեռքը տարաւ իր դօտուն,
Ընտրեց բոլոր նետերից
Մէկը շխտակ ու ճկուն,

Նետը քաշեց նա դօտուց,
Ապա մի շիտհ իբրեւ ջուր,
Վերան արծւի սրաթիւ
Ամուր խրած չորս փետուր.

Նորից դատաակը շփեց
Իւր աղեղի միջակուր,
Բռնեց կաշին եղջերուի
Բթամատովն իր հզօր:

Այլինը նա ծնրագրեց,
Ձախինը նա շինեց սիւն,
Կամարածեւ աղեղից
Լսեց մի խուլ ճռնչիւն:

Երբոր նորա ականջին
Հասաւ նետի լարարուն,
Հնչեց կաշին եղջերուի
Մի ճաթիւնով թրթռուն:

Նորա մատին երբ համբոյր
Սլաքը դրօշմեց ծայրատուր,
Մէջքիցն անցաւ Գէշանու
Նետի դատաակն ու փետուր:

Աշտարուսի կուրծքի մէջ
Նետը գամեց նա երբոր,
Վերին երկինքն հիացած՝
Ձեռքն համբուրեց մեծագօր:

Ճակատագիրն ասաց «Տնւր»,
Օրհատագիրն «Ա՛ռ» ասաց,
Երկինքն ասաց. «Շատ աղքատ»,
Ասաց Հրեշտակն. «Արի՛ կաց»:

Իսկ Քէշանին շանթահար՝
 Փռւեց գետին ու մեռաւ,
 Կարծեա թէ չէր իւր մօրէից
 Ծընունդ առել նա բընաւ:

Երկու կողմից բանակներն
 Էին վկան ակնապիշ,
 Կուռում էին այնինչ զոռ
 Երկու հսկան այդ ըմբիշ:

Նայեց Քամուռ ու նայեց
 Չինաստանի եւ Խաքան
 Այդ հասակէն, կեցւածքին,
 Կազմ և ոյժին առնակէն:

Եւ երբ դէպի բանակն իւր
 Ռոստամ դաշտից յիտ դարձաւ,
 Խաքանն իսկոյն ուղարկեց
 Մի ձիաւոր սրաբշաւ:

Որ նետն եկաւ դուրս քաշեց
 Այն մարտիկից անւանի,
 Նետն իր սլաքով, փետուրով
 Քաշեց միջիցն արիւնի:

Մէջտեղ զըրին ու չորս կողմն
 Ամբողջ խմբւեց մի բանակ,
 Եւ բոլորն էլ կարծեցին
 Թէ չէ դա նետ՝ այլ նիզակ:

Փետուրն ու շկանն այդ նետի
 Խաղանն երբոր քննեց լաւ,
 Երիտասարդ նորա սիրտն
 Իսկոյն հոգսից ձերացաւ:

Այսպէս ասաց փրանին,
 «Ո՞վ է ծանօթ այս մարդուն,
 Քաջերի մէջ Իրանեան
 Ո՞վ է և ի՞նչ իր անուն:

«Դու ասացիր, որ սոքա
 Խուժան են ցած և անարդ,
 Եւ չեն սեպւում քաջութեամբ
 Թէ ոչ մի սատր դասակարգ:

«Տեսնում ենք այժմ որ նոցա
 Նետն ու նիզակ չեն տարբեր,
 Եւ առիւծն իսկ չի լինի
 Նոցա կուռում անվիհեր:

«Քո խօսքերով ցոյց աւելի
Սորանց ամբոխ անճարակ,
Եւ այժմ ինչ որ ստացիր
Այն չէ գլխից մինչև տակ»:

Փիւրանն ասաց խաղանին.
«Ամբողջ զօրքից իրանի
Չեմ ճանաչում ոչ մի մարդ
Այս մեծութեանն արժանի»:

«Ո՞վ է մարդն այն, որ նետով
Մի ծառ ճեղքել կարենար,
Ես չըզիտեմ ինչ ունի
Սրտում այս մարդն ապիղար»:

«Չըկան քաջեր իբանում
Թէ ոչ միայն Գիւլ ու Թուս,
Որոնք ունին շքեղ տեսք,
Հզօր թիկունք ու լայն ուս»:

«Հումանի դէմ շատ անգամ
Երբ որ ունէր նա սլաքար,
Իբր երկնոս սեպաւ
Թուսի գլխին այս աշխարհ»:

«Եւ այժմ, ո՞վ է, չըիտեմ,
Այս մարդն եկած Իրանից,
Եւ չըզիտեմ թէ ո՞վ կայ
Մեր մէջ նորան մրցակից»:

«Կերթամ հիմա ես մինչև
Բոլոր դրսի վըրաններ
Որ իմանամ թէ ո՞վ է
Նորեկ մարդն այս տնակեր»:

Եկաւ դէմքով՝ նա դեղին,
Եկաւ հոգով՝ մաառանջ,
«Ո՞վ էր», հարցրեց, ամենից
«Մարտնչոյն այդ քաջալանջ»:

«Ո՞վ էր արդեօք, որ վերջում
Դաշտը մտաւ հետիտ,
Այդքան վարպետ և ուժեղ,
Եւ մեղ համար անձանօթ»:

«Պէտք է Ռոստամ լինի դա
Եկած բանակն հակառակ,
Թաղաւորի հրամանով՝
Պարսիկներին օժանդակ»:

«Մեծ սիրտ ու լալն լանջ ունին
Աւագանիքն Իրանեան,
Երկաթն անգամ փշրել չէ,
Նոցա համար զժամար բան»:

Այսպէս ասաց փխրանին,
Հռմանն արի սողմասուն,
Որ «Խեղացի թշնամին
Ձի քամահրի թշնամուն»:

«Երբոր հասան Իրանից
Նորանց խմբեր օգնական,
Մեր թշնամի բանակից
Չայն բարձրացաւ ցնծութեան»:

Փիրան տւեց պատասխան,
«Ինչքան անգամ նորանոր
Թուսի համար իր երկրից
Եկած լինի ձիաւոր»:

«Թէ չէ Ռոստամ նոցա մէջ
Երկիւղ չունիմ ես երբեք.
Բընաւ Ռոհնամ ու Գորդին
Չեն ինձ անուամ սրտաբեկ»:

«Պատերազմող նոցա մէջ
Չըկայ բացի զու թուսից,
Թէ ֆէրիբորդ, թէ Գորդին,
Շատ են ըստար Քամուսից»:

«Բանակն այնինչ իր ստաջ
Խիստ ծանր ունի մի պայքար,
Պիտի փնտռէ ամէն քաջ
Մի մեծ անուն իր համար»:

Եւ այնտեղից ոտնաբազ
Քամուսի մօտ նա զնայ,
Ու Մանշուբին, Քարթուսին
Նայեպէս տեսաւ ըշտապած:

Ասաց. «Այսօր ունեցանք
Նշանաւոր մի զուգար,
Եւ երեսց որ գարձաւ
Գառնուկը գալլ մեզ համար»:

«Հիմա խորհենք միասին
Ինչ ճար ունինք մենք այսօր,
Ո՞վ է ըրտում մեր զլիսին
Դժբախտութիւնն այս բոլոր»:

Քամուս տւեց պատասխան,
«Մենք ունեցանք մի կռիւ,
Որ մեզ բարի անւան տեղ
Բերեց անուն անպատիւ:

«Մենամարտում այսօրւայ
Կեանքից զրկեց Աշքաբուս,
Եւ այդ առթիւ սրտուրախ
Շատ են խնդում Գիւլ ու Թուս:

«Սիրտըս դարձաւ երկու կէս
Այդ ռազմիկից ահարկու,
Սարսափ տիրեց բանակին
Ահից նորեկ այդ մարդու:

«Ոչ ոք չկայ աշխարհում
Նորա կազմով աւնական,
Մեր մէջ կանգնող նորա դէմ
Զըկայ մէկ հատ ախոյեան:

«Նեաւը՝ մեղ մօտ է արդէն
Թափն էլ տեսար աղեղի,
Այն ինչ ոյժով չի հասնի
Նորան առիւծ կստաղի:

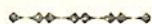
«Պէտք է ուրեմն ենթադրել
Հէնց այն Սաղգին ռազմասէր,
Որի մասին տւիր մեզ
Ապշեցուցիչ նշաններ,

«Մտել է այս կռւի մէջ
Որպէս համեստ հետեակ,
Այստեղ եկել պարսկական
Զօրքին իրբւ օժանդակ»:

Փերանն ասաց, «Սորանից
Տարբեր է նա ձիաւոր,
Ճակատամբարձ ու վսեմ
Ըմբիշ է նա յաղթաղօր»:

ՔԱՄՈՒՍ ՀԱՐՑՆՈՒՄ Է ՓԻՐԱՆԻՑ
ՌՈՍՏԱՄԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Քամուս, սրտով ըզգայուն՝
Հարցրից կրկին ու կրկին,
Քանզի ուղղում էր անշուշտ
Վճռել հարցն այդ դժարին:

«Նկարագրիր ինձ տեսնեմ,
Մարդասիրեն դու ու վեհ,
Ի՞նչպէս է նա ձեռնում միշտ
Դէպի մարտի աստարէզ:

«Նորա սյժից, հասակից,
Գծիր ինձ պարզ մի պատկեր.
Ի՞նչ է ասում տեսնելիս
Իր գէմ՝ կռուող մարտիկներ:

«Ի՞նչ քաջութիւն և ի՞նչ տեսք
Ունի մարդն այդ ազամալուր,
Եւ կռուելու նորա գէմ
Ո՞րն է տեսակն ինձ յարմար:

«Եւ թէ իրօք նա լինի
Նոր ժամանած իր երկրից,
Պէտք է դուրս գամ աստարէզ
Որպէս նորան մրցակից»:

Փիւտնն ասաց Քամուսին,
«Ատուած հանէ, նա լինի
Այստեղ եկած՝ ու յիշած
Իր կսիւհներն երբեմնի:

«Թէ ոչ պիտի տեսնէիր
Նոճի առոյգ ու չքեղ,
Իր կեցւածքով՝ փառապանծ,
Եւ իր գէմքով՝ առնաղեղ:

«Ի՞նչ շատ դաշտեր, որոնց մէջ
Նորա ձեռքից Աֆրասիար,
Աչքը բռնեց լեցուն ջուր,
Հոգին բռնեց լի սաբսափ:

«Ռազմիկ է նա աներկեղ
Արքայատէր այդ արին,
Եւ միշտ առաջ ինքն է որ
Ձեռք է տանում իր սրին:

«Կուեկ սիրում է որպէս
Սխալուշի վրիժառուն,
Քանդի էր այդ պատանին
Սանը նորա ձեռնասուն:

«Զէնքը նորա գործ ածել
Ոչ ոք կարող չէ բընաւ,
Շատ են փորձել ու փորձում
Փահլավաններ ինքնարաւ:

«Կուի համար երբ որ նա
Մէջքն է պնդում առնացի,
Ամուր է կազմն ու հզօր
Ինչպէս ոսանող առիւծի:

«Եթէ յանկարծ կուեկիս
Գեաին ձգէ նա իր կալի,
Ոյժը գետնից կտրելու
Զունի նոյնիսկ մի վիշապ:

«Շինւած կաշուց առիւծի
Նորա աղեղն ունի լար.
Կշռում է մէկ նեառն ու շկահ
Տասնհակ սիրի հաւասար:

«Թէ խարակի մի բեկոր
Զեռքում փորձէ նա սեղմել,
Մոմ կը դառնայ և մոմից
Դեռ փափկութեամբ առաւել:

«Զրահ է զգենում վերտահիւս,
Պատերազմի ժամանակ,
Եւ լանջապան՝ սեղմելով
Նորա ամէն մի կոճակ:

«Այդ բոլորի վերայից
Մի զգեստ ունի նա վազբի,
Որ նախ հագնում և ապա
Դուրս է զալէս պայքարի:

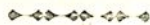
«Ոչ կըրակով կայրւի դա,
Ոչ կը լինի ջըբով թաց,
Երբ որ հազնէ ծածկոցն այդ,
Կարծես լինի թե առած:

«Մի Ռախշ ունի իր ներքև
—Մի ձի հսկայ ու սիրուն—
Որ երբ շարժւում է կարծես
Լեռն է շարժւում բխուլթուն:

«Լըռում չէ դոչն ու թնդիւնն
Ամբողջ կուէի ընթացքում,
Դաշտի հողից ու քարից
Կարծես հրդեհ է ստեղծում:

«Արժէ, սակայն, որ բոլոր
Հանգամանքովն իւր ահեղ,
Որ դու նրան չը դընես
Կուռում բընաւ մարդատեղ:

«Այս հասակով, որ ունիս,
Թի ու թիկունք ու բաշով,
Եթէ ցոյց տաս, զարմանք չէ
Մեծ աբժանիք ու կորով»:

**ՌՈՍՏԱՄ ԵՒ ԷՍՖԱՆԴԵԱՐԻ
ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍԸ**

ՌՈՍՏԱՄ ՀԱՍՆՈՒՄ Է ԷՅՎԱՆ ԵՒ
ԶԱԼ ԽՈՐՀՈՒՐԴ Է ՀԱՐՑՆՈՒՄ
ՍԻՄՈՐԼԻՑ

Ռոստամն երբ որ տեղ հասաւ,
Եւ երբ մտաւ նա Էյվան,
Իսկոյն նորա բոլորաբ
Խնդրեց նորա գերդաստան:

Աչքից արցունք է հոսում
Յաբամարգի, Զաւարի,
Որ այլեւցին կարծես թէ
Տեսքից նորա վէրքերի:

Մազն էր փետրում լիարուս
Մայր Ռուզարէն իր գլխից,
Եղունգներով նորա սուր
Դէմքը դարձաւ վիրաւից:

Ապա եկաւ Զաւարէն
Բացած իր կուրծքն ու գօտին,
Առաւ նորա լանջադանն,
Առաւ վտղրի եւ մորթին:

Ով որ նորա երկրում կար
Հնարագէտ, բանխոնաց,
Հաւաքեցան, նստեցին
Խմբով նորա տան գիմաց:

Նա հրամայեց որ իր Ռախշն
— Անգուղական երիվար —
Տարւի ում մօտ որ զիտէր
Մի զեղ անեկ կամ մի ճար:

Մազն էր քանդում ու մօրուքն
Աշխարհառես ծերունին,
Եւ գգւանքով երեսն իւր
Քսում նորա վերքերին,

Եւ աւաղում, «Թէ լինիմ
Այս ծեր գլխով կենդանի,
Եւ այս տիւր վիճակում
Տեսնեմ որդուս անւանի»:

Ռոստամ ասաց, «Անունից
Մեղ ինչ օգուտ կամ բարիք)
Երբ որ վճռով երկնային
Լինում է միշտ լինելիք:

«Կայ իմ տռաջ մի կռիւ
Անասելի դժւարին,
Որից տանջւում է սասաիկ
Անպարտելի իմ հոգին:

«Պէտք է ասեմ որ որպէս
Պողպատակազմն էսֆանդեար
Ես չեմ տեսած դաշտի մէջ
Ոչ մի հզօր ռազմարար:

«Աշխարհի շուրջն ամէն տեղ
Ման եմ եկել համարձակ,
Յայտ ու անյայտ բաներից
Չեմ փնայել անտեղեակ:

«Ճերմակ դեմն երբ հասայ,
Բռնած մէջտեղն իր գօտու,
Այնպէս գետին դարկեցի,
Ինչպէս սատին ուռենու:

«Նեաւը, որ միշտ կարող էր
Ճեղքել նոյն իսկ մի կուռ սար,
Որի թափին չէր կարող
Ոչ մի ատկար գիմանալ,

«Փորձեցի ես նորա վրայ
Ոյժն իմ հզօր նեւերի,
Անզօր փշեր նեւեցի
Կարծես ընդգէմ մի քարի:

«Հէնց այն սուսերն իմ հատու,
Որ ինձն անգամ թէ տեսնէր
Թագնակու նորա տակ
Մի ժայռ պիտի որոնէր,

«Նորա հազուստն երկաթեայ
Կարողանում է քերթել,
Ոչ իսկ կարել գլխի վրայ,
Մետաքսեղէն մէկ հատ թել:

«Եւ սրքան էլ ուղեհամ
Փափկացուցիչ վարմունքով
Այս քար մարդուն ներշնչել
Գոնէ չնչին մի գորով,

«Նա չէ վճռել ինձ համար
Թէ ոչ չարիք ցանկանալ
Թէ իր խօսքով, թէ գործով,
Թէ իր սգով ոխակալ:

«Փառք Աստուծոյ որ շուտով
Մութը պատեց գիշերի,
Եւ այդ մութից՝ մթափնեց
Լոյսը նորա աչքերի:

«Այդ վիշապի գուպարից
Ես շունչ առայ մի վայրկեան,
Սակայն լնչալէս գտնեմ ես
Վերջին մի ելք վերկութեան:

«Որքան որ շատ եմ խորհում՝
Սա է համբաս եղալի,
Որ վազն անյայտ մի կողմով
Գլուխը թեքեմ նժոյգի,

«Զարուստան գընամ ես
Ուրկից հառնէ ոչ մի լուր,
Եւ թոյ տալա ամէն տեղ
Շատ որոնէ ինձ իղուր,

«Մինչև որ վերջն այս բանից,
Ուղէ կամ ոչ, ձանձրանայ,
Թէև վատից յոգնելու
Սովորութիւն չունի նա»:

Պատասխանեց Զալը ծեր,
«Որդիս, մի վայր ականջ դիր,
Քանի որ խօսք չունիս էլ
Եղի՛ր խօսքիս ուշագիլը»:

«Ամէն մի գործ աշխարհում
Մի ճար ունի իր համար,
Բացի միայն մահաւանից,
Որին չը կայ ոչ մի ճար»:

«Մի ելք գիտեմ ես յաջող
Մեր վիճակից այս դժխեմ,
Որ Սիմերդին օգնութեան
Մեզ այս կուռում հրաւիրեմ»:

«Թէ ինչ է պէտք մեզ անել
Նա կը լինի ղեկավար.
Եւ մեզ ընդմիշտ կը մնայ
Այս պետութիւնն ու աշխարհ»:

«Թէ ոչ անշուշտ կը դառնանք
Մենք ու մերոնք տնաւեր
Էսֆանդեարի հրամանով
Այդ հսկայի չարասէր»:

Երբ այս մաքին համաձայն
Դարձան թէ հայր թէ որդի,
Դէպի մի լեռ մերձակից
Զալը դիմեց բազմատի:

Վերցրեց իր հնա երեք հաս
Կրակով լեցուն խնկարան,
Նաեւ արի ու խելօք
Երեք հոգի օգնական»:

Ծերուկ կախարդն երբ լերան
Գազաթն հասաւ ծայրասուր,
Մետաքսահիւս քլսակից
Հանեց շուտով մի փետուր»:

Բուրվառններից մէկի մէջ
Բոցն արծարծեց նա հուրի,
Եւ բռնելով բոցի վրայ
Մի մասն այրեց փետուրի:

Եւ յեայնու գիշերից
Մէկ պահն արդէն լրացած՝
Դարձաւ երեսն երկնքի
Եւս առաւել մթամած»:

Զալը նայեց դէպի վեր
Իր կայանից լեռնային,
Եւ Սիմորդից ծանրացած
Տեսաւ բարձունքն երկնային:

Թռչունը նոյն ժամանակ
Օդից նայեց 'իստորեւ,
Լեռան ծայրին, բոցավառ
Կրակ տեսաւ իր ներքեւ:

Զալին տեսաւ կրակի մօտ
— Մրտում լի ցաւ ու կսկիծ,
Եւ մի ճախրով վհնայանծ
Իսկոյն իջաւ բարձունքից:

Զալն երբ տեսաւ Սիմորդին
Սառառնելիս դէպի ցած,
Փառք ու պատիւ և աղօթք
Ծնրադրելով նա կարգաց:

Նորա առաջ բուրմունքով
Լցրեց բուրվառն այն երբեակ,
Դէմքին, սրտի արիւնից,
Յած էր հոսում մի վտակ:

Սիմորդն ասաց. «Ո՛վ արքայ,
Ի՞նչ կայ, և ի՞նչ ունիս ցաւ,
Որ աղերսանքդ իմ առաջ
Այդպէս ծուխով բարձրացաւ»:

Ծերուկն ասաց, «Թշնամուն
Թող հարւածէ շնչաակի
Վատութիւնն այն որ եկաւ
Ինձ վատ մարդուց վատազգի»:

«Մարմինն առիւծ Ռոստամի
Վէրքով ամբողջն է լեցուն,
Եւ կաշկանդւած ուքը հօր՝
Որ հոգ տանէ իւր որդուն»:

«Նորա կեանքին վտանդ կայ,
Այնպէս է նա վիրաւոր,
Մէկն էլ աղքատն ու աղպէս
Վէրք չէ տեսել մինչ այսօր»:

«Հենց նոյն այն Ռախշն աննըման
Կարծես լինի կենսապառ,
Այնպէս է իր խոցերից
Նա գարարուն ու թշառ»:

«Ելաւ, եկաւ էսփանդեար
Ընդդէմ չքնաղ այս երկրի,
Եւ չէ բաղխում եթէ ոչ
Դուռը միայն պայքարի»:

«Նա չէ ուղռւմ մեղանից
Ո՛չ հող, ո՛չ դահ և ո՛չ թաղ,
Այլ թէ ծառից պահանջում
Բերք ու արմատ բովանդակ»:

«Ո՛վ իմ արի փահլաւան»,
Սիմորդն ասաց ձերուկին,
«Թո՛ղ այս բանից ձախողակ
Չըվըշտանայ քո հողին»:

«Պէտք է ինձ մօտ բերել տաս
Ռախշին—ազնիւ այդ ձիուն,
Որպէս նաև վեհաժրարձ,
Աշխարհածօն քո սրբուն»:

Մարդ ուղարկեց Ռոստամին,
Ջալը տալով այս պատգամ,
«Յնցիւր քո բաշն ու շտապիր,
Մեղ օրն հասաւ բարեժամ»:

«Եւ հրամայիր որ նոյնպէս
Քո մահամերձն երիվար
Առաջնորդէի անյապաղ
Սիմորդի մօտ փրկարար»:

Երբ աղանջին Ռոստամի
Հասաւ լուրն այս ցնծագին,
Նա քարշ տւեց լեռն իվեր
Իրան և իր նժոյգին»:

Եւ երբ դադալմն այն լերան
Ռոստամն հասաւ մեծանուն,
Նա իր առջև, թռչունին,
Տեսաւ, սրտով իմաստուն»:

Սիմորդն ասաց Ռոստամին,
«Փի՛ղըդ հսկայ և հզօր,
Այդ ո՛ւմ ձեռքով դարձար դու
Այդպէս սաստիկ վերաւոր»:

«Էսփանդեարի դէմ անյազթ
Ինչո՞ւ մտար կռւի մէջ.
Եւ քո ծոցի մէջ ինչո՞ւ
Կրակ ձգեցիր դու անշէջ»:

«Ո՛վ տէր գութի և սիրոյ»,
Պատասխանեց նորան Զաւր,
«Քանի որ արդ փայլուն դէմք
Զիջանեցիր մեզ ցոյց տալ...»

«Եթէ Ռոստամն հէնց հիմա
Չառողջանայ իր վէրքից,
Ո՞ր անկիւնում աշխարհի
Տեղ որոնեմ ես նորից:

«Սիստանն ամբողջ էսֆանդհար
Կը փոխարկէ աւերի
Եւ կը շինէ նորան որջ
Ասիւծների, ինձերի:

«Պիտի իւրի արմատից
Նաղելի ծառն ամրաբուն,
Այժմ ի՞նչ կարիք խորհելու
Թէ ի՞նչ ասենք այդ մարդուն»:

Նայեց թռչունն ուշադիր
Բոլոր նորա վէրքերին,
Թէ կ'այ միջոց ու կ'այ յոյս
Ապաքինման վերաբին:

Իր կտուցով վէրքերից
Արիւն հանեց մի քանակ
Եւ ութը հատ, գոլբա քաշեց,
Ամեն խոցից մի սլաք:

Բոլոր վէրքերը նորա
Շփեց նա իր փետուրով,
Ռոստամն խկոյն ստացաւ
Նորոգ մի կեանք ու կորով:

Ասաց, «Խոցերըդ բոլոր
Կապւած պահիր անընդհատ,
Եւ ամէն կերպ վրտանդից
Հետու մընս մէկ շարաթ:

«Վեր ան մէկն իմ փետուրից,
Կաթով թրջիր դու զորան,
Քսիր բոլոր վէրքերիդ
Որպէս բուժիչ բալասան»:

Սիմորղն ապա հրամայեց,
Որ մօտ բերեն նժոյզին,
Երբ մերձեցաւ՝ մօտեցրեց
Կտուցն իւր նա դէպի ձին:

Եւ դուրս քաշեց վեց հատ նետ

Նորա վզում խորացած.

Այլեւ նորա մարմնի մէջ

Ոչ մի սլաք չը մնաց:

Նժուրդն խկոյն արձակեց

Հուժկու խըրիւինջ ցնծալիւր,

Խնդաց, ուրախ այդ ձայնից,

Սիրտը քաջի թագածիր:

Սիմորդն ասաց Ռոստամին,

«Ո՛վ փահլաւան փղաղօր,

Ունիս հոչակ թնդածայն

Ազգերի մէջ դու բոլոր:

«Ինչո՞ւ կուի ելար դու

Էսֆանդեարի հակառակ,

Պողպատեայ կազմ ունի նա

Եւ ուղմիկի՝ մեծ հոչակ:

«Նորա հագին քո տեսած

Նորա զրահն այն գեղամէ

Զբաղաշտից է հասել

Նորան որպէս մի սրբղև:

«Գոշտասերին նւիրեց

Այդ զրահն ատաջ մարգարէն,

Նետ ու նիզակ ու սուսեր

Դորան ազդել կարող չեն»:

Ռոստամ ասաց, «Եթէ նա

Բանտ ու շղթայ չըյիշէր,

Սիրտըս բնաւ չէր դառնայ

Կատաղօրէն կռասէր:

«Աւօթանքից ինձ համար

Մահն է բարւոք առաւել,

Քան այն որ իմ ախոյեանս

Ինձ ըստիպէ խոնարհել»:

Սիմորդն ասաց, «Եթէ քո դէմ

Կանդնած չինի Էսֆանդեար,

Եւ դու հակառ իջեցնես,

Աւօթ չէ՛ դա քեզ համար.

«Քանզի չէ նա եթէ ոչ

Արքայածին ուղմադէտ,

Մաքուր է սիրան ու հոգին,

Կայ շնորհն Երկնի նորա հետ:

«Դարերի մէջ եկած է
Ոչ ոք նորա գեռ նըման,
Նորա շնորհիւ է շակել
Ողնաշարն իւր Պարսկաստան»:

«Եթէ ինձ հետ կը կապես
Պայման աղնիւ և անբեկ,
Որ նորա գէմ չըլինես
Նախադարձակ դու երբեք»:

«Որ երբ իրար գէմ կանգնած
Մենամարտէք՝ չուզենաս
Ոչ մի բանով դու լինել
Էսֆանդեարից գերադաս»:

«Որ երբ նորից հանդիպէք
Մատուցանես աղերսանք,
Պատրաստ՝ նորան նւիրել
Թէ քո հոգին, թէ քո կեանք»:

«Որ երբ բոսէն պայմանեալ
Հնչէ վազան առաւօտ,
Եւ չըլինի քո խնդրանքդ
Ընդունելի նորա մօտ»:

(«Իսկ թէ լինի նորա կեանքն
Այս աշխարհում վերջացած,
Ո՛չ հաշտութիւն, ոչ դադար
Քեզ չի շնորհի անկասկած»):

«Ապա ճարի ցոյց կը տամ
Քեզ ճանապարհ փառունակ,
Որ բարձրացնեմ զուլսը քո
Մինչև վերին արեգակ»:

Այս խօսքերով Ռոստամի
Սիրտը բախեց բերկրալից,
Ազատեցաւ նա խաղառ
Կուլի բոլոր հոգսերից:

«Քո հրամանից չեմ անցնի»,
Տւեց Ռոստամ պատասխան,
«Թէ երկնքից իմ գլխին
Սուր ու սուսեր իսկ տեղան»:

Սիմորդն ասաց, «Այն սիրով,
Որ ես ունիմ քեզ համար,
Գաղանիքն երկնի կասեմ քեզ,
Որ քեզ լինի զեկալար»:

«Գիտցիր, որ ով սպանէ
էսֆանդեարին քաջարի,
Ճակատագիրը նորան
Ի փոխարէն կը փշրի»:

«Տառապանքից՝ քանի կայ
Զի ունենայ աղատում,
Եւ չեն մնայ ոչ բարիք
Եւ ոչ էլ գանձ իր ձեռքում»:

«Դժբախտութեան զոհ է նա,
Քանի որ է կենդանի,
Եւ խիստ տանջանք կուենայ
Այս աշխարհից երբ մեկնի»:

«Եթէ լինիս իմ բոլոր
Ասածներէս համամիտ,
Վստահ եղիր, որ ընդմիշտ
Պարտեց արդէն թշնամիդ»:

«Հէնց այս գիշեր քեզ համար
Մի հրաշք ՚ի յայտ կը բերեմ,
Եւ կը գոցեմ վատաբան
Ամէն շրթունք քեզ ընդդէմ»:

«Համաձայն եմ», ասաց նա,
«Ասածներիդ անխտիր»:
Ինչ որ ուզում ես ուրեմն
Անվերապահ գործադրիր»:

«Աշխարհն է սոսկ յիշատակ,
Ու գնացական ենք մենք սին,
Զի մնայ մարդուց եթէ ոչ
Ինչ որ ասեն իր մասին»:

«Բարի անւամբ թէ մեռնեմ,
Դա կը սեպեմ ինձ արժան,
Անուն է պէտք ինձ համար,
Մարմինն արօտ է մահւան»:

Սիմորդն ասաց, «Ուրեմն
Գնա ու շուտով ձեզ նստիր»:
Վեր առ նաև մի դաշոյն,
Վստահելի և ընտիր»:

«Յիշիր անունն Աստուծոյ,
Եղիր նորան փառաբան,
Եւ այս յոյսով դէպի ծովն
Ուղևորվիր Զինական»:

«Պէտք չէ լինիս անհանգիստ
Երկար ճամբի պատճառով,
Հէնց այս գիշեր քեզ այնտեղ
Կը հասցընեմ ապահով:

«Այնտեղ կայ մի ծառաստան
Ու մէջն էլ՝ մի մոշենի,
Որթի ջրով է սնւած,
Ու խիտ սաղարթ նա ունի:

«Ես ցոյց կը տամ քեզ մի փայտ,
Խիստ հազադիւտ և ընտիր.
Կտրիր, ու գլուխն, այդ փայտով
Քո թշնամու, ջախջախիր»:

ՌՈՍՏԱՄՆ ԱՌՆՈՒՄ Է ՄՈՇԵՆՈՒ
ՓԱՅՏԸ ԵՒ ՍԻՄՈՐԼԻ ՅՈՒՑՄՈՒՆ-
ՔՈՎ ԴՐԱՆՑ ՄԻ ՆԵՏ Է ՇԻՆՈՒՄ

Երբ որ լսեց խօսքերն այս,
Կապած ամուր իր գօտին,
Իսկոյն նստաւ նոյն տեղում
Ռոստամը քաջ իր Ռախշին:

Նորան Սիմորդն հրամայեց
Գնալ նորա առջևից.
Քսեց նորա գագաթին
Ապա թևն իւր դիւթալից:

Թւաց ճամբան Ռոստամին
Շատ հաճելի և շատ մօտ,
Այն ինչ նա ինքն ու շուրջն իր
Բուրում էին մշկահօտ:

Ձի էր վարում մինչև որ
Մօտ էր հասնի ծովափին,
Երբ նա տեսաւ Սիմորդից
Երկինքն ամբողջ մթափին:

Իսկ երբ կանգնեց նա խապառ,
Ծոփէ ջրին մերձակից,
Թռչունն իջաւ վեհափառ
Իւր օդային բարձունքից:

Բուսած տեսաւ մի մոշի,
Գլուխը բռնած դէպի վեր,
Սիմորդն ապա մօտեցաւ,
Նստաւ նորան առնթեր:

«Մի ճիւղ, որից», ասաց նա,
«Շիտակ այլ ճիւղ չը կայ էլ,
Ոչ էլ կայ բարձրն աւելին,
Կամ դիմացկունն առաւել»:

«Հէնց այդ մոշուն է կապւած
Էսֆանդեարի մխոքն ու կեանք,
Զիցէ թոյլ տաս քո մտքում
Դէպի այդ փայտն անարդանք»:

«Կրակի վրայ դիր այդ փայտն,
Ու նախ դորան լաւ շտկիր,
Յետոյ վեր առ երկու հաս
Հին սլաքներ և ընտիր»:

«Փայտի վերայ ամրացրո՛ւ
Երեք փետուր, երկու սլաք,
Սա է դէնքն այն եղակի,
Որ քեզ կը տայ յաղթանակ»:

«Այս մոշուց դատ՝ չէ կարող
Խոցել նորան ոչ մի բան,
Նոյն իսկ ամբողջ աշխարհի
Զինւած քաջերն եթէ գան»:

«Քանզի դիւթանք է շնչել
Նորան Զարդոշտ մարգարէն,
Նորա մարմինն սուր ու նետ
Ազդել բնաւ կարող չեն»:

Երբ որ Ռոստամը կտրեց
Ծառից ճիւղն այն մողական,
Մեկնեց իսկոյն ծովափից
Դէպի իւր բերդն ու էյվան»:

Նա թռչունի ցոյց տւած
Բռնեց ճամբան տալահով,
Սիմորդն այն ինչ թռչում էր
Նորա գլխի վերայով:

Նա Ռոստամին պատելիւնց,
«Հիմա երբ որ Էսֆանդեար
Քո դէմ դաշտում ուղենայ
Նորից մտնել 'ի զուար,

«Առաջարկիր հաշտութիւն,
Եւ մի խնայիր աղերսանք,
Թող չը լսէ քեզանից
Ոչ մի տեսակ յախորտանք:

«Քաղցր լեզուով գուցէ նա
Թողնէ իր վատ հպատակ,
Գուցէ նորից միտ բերէ
Հին օրերի յիշատակ,

«Թէ ինչպէս միշտ քո կեանքում
Եղել ես կազմ ու պատրաստ,
Վիշտ ու տանջանք կը բերու
Քո մեծերիդ 'ի նպատատ:

«Երբ որ չեղաւ աղաչանքդ
Ընդունելի նորա մօտ,
Երբ նա քեզ այդ պատճառով
Սեպեց ստոր ու վախկոտ:

«Լարն ամրացրո՛ւ աղեղիդ
Եւ այս նետն էլ մոշենու
Սնած ջրով խաղողի
Լարիդ վրայ անցկացրու,

«Դէպի նորա աչքն ուղղիր,
Երկու ձեռքով միասին,
Այնպէս, ինչպէս մոշեպաշտ
Մարդիկ միայն կանէին:

«Աչքին, ժամի օգնութեամբ,
Նետը կերթայ քո շիտակ,
Կը կուրանայ ու բխտն էլ
Խիստ կը լարւի հակառակ»:

Յետոյ հրաժեշտ տւեց նա,
Հրաժեշտ՝ որ ջերմ էր այնքան,
Ջախն ու Սիմորդ լինէին
Կարծես առէչ ու թեզան:

Թռչունն ապա սրտուրախ,
Թեհաճարեց դէպ վերև:
Տեսաւ նորան երբ Ռոստամ
Սաւառնելիս սրաթիւ,

Անմիջապէս պահանջեց

Մի վառ կրակ բոցաբերու,

Ու դնելով հուրի վրայ

Փայտը շտկեց մոշենու:

Երբ պատրաստուեց ուղեշն այդ,

— Ինչպէս տրւած էր պատուէր —

Վերան ամուր զետեղեց

Նա փետուրներն ու սլաքներ:

ՌՈՍՏԱՄ ՆՈՐԻՑ ԳՆՈՒՄ Է ԿՌԻԻ ՈՒ ԷՍՖԱՆԴԵԱՐ ՍՊԱՆԻՈՒՄ Է

Նոյն ժամանակ լեռներից,

Խուրձը ծլեց լոյսերի,

Որի դիմաց կորացաւ,

Մէջքը մռայլ գիշերի:

Հազաւ Ռոստամ անյապաղ

Իր զրահն ու սարք ռազմական,

Նաև յաճախ Արարչի

Անուան յիշեց սրբազան:

Իր փղակազմ, ամենի

Զիւռ վերայ բարձրացաւ,

Գնաց, ինչպէս կը գնար

Կապոյտ ծովում շքեղ նաւ:

Երբ որ հասաւ վերջապէս

Համբաւաւոր բանակին,

Էսֆանդեարից կուրի մէջ

Ոխն առնելու իր նախկին,

Գլուխը վերե բարձրացրեց
Ռոստամ արդէն ոչ տնճար,
Եւ նախատինք կարգալով՝
Ձայն արձակեց աղբարար։

«Ո՛վ քաջ սուլուծ, մինչև երբ
Քնած քնաս մեղկութեամբ,
Ելի՛ր, քանզի Ռոստամն արդ
Ռախշի վերայ դրեց թամբ։

«Փափկափետուր տնկողնից
Գլուխըդ վերե բարձրացրու,
Մենտմարախ սլտորասուի՛ր
Ռոստամի հետ վրիժառու»։

Գոչը նորա բարձրաձայն
Երբ որ լսեց էսֆանդեսար,
Արհամարհեց աշխարհի
Քաջերն ամէն ռազմավար։

Փոշոթանին ասաց նա,
«Թէ առիւծն էլ չէ կարող
Կախարդի դէմ պահպանել
Անվախութիւնն անփոփոխ։

«Չէի կարծում, որ երէկ
Կարողանար իր ճամբին,
Ռոստամ քարշ տալ մինչև տուն
Ձրահն ու վագրի իր մորթին։

«Նորա հեծած հէնց Ռախշն այն,
Այդ ձին հուժկու և զօրեղ,
Իմ նետերից մարմնի վրայ
Չունէր բնաւ մի բաց տեղ։

«Լսել եմ ես, որ Դաստան,
— Կախարդապաշտ ծերունի—
Երկրից մինչև արեգակ,
Ամէն բանում ձեռ ունի»։

Արտասուլից աչքերով
Պատասխանեց Փոշոթան,
«Ոստիներիդ թող լինի
Բաժինը քո տխրութեան։

«Ի՞նչ է կելի, որ խամբած
Թւում ես ինձ դու աղպէս,
Միթէ գիշերն այս բոլոր
Աչքդ քնով դոցեւ չէս։

«Ես չը գիտեմ աշխարհում
Ատելութիւնն այս ինչ էր,
Որ մեզ պիտի աշաքան շատ
Բերէր տանջանք ու ցաւեր:

«Ես չը գիտեմ թէ որի
Բախտն է արդեօք յանցաւոր,
Որ մեր ընդդէմ շարունակ
Որ է ծընում նորանոր»:

Հագաւ իր զրահն ու իր սարք
Գոռ էսփանդեարն արքաղուն,
Եւ շտապեց հանդիպել
Ախոյեանին մեծանուն:

Երբ Ռոստամին տեսաւ նա,
Գոչեց ձայնով խրոխտալից.
«Թո՛ղ քո անունն յաւիտեան
Զնշւի երկրի երեսից:

«Այնպէս որ դու իմ ձեռքից,
Երէկ հաղիւ դուրս պրծար,
Ոչ ունէիր խելք ու սիրտ,
Ոչ էլ կեանքի մի պաշար:

«Դու, սիւ Սազկի, մտապահ
Քանի ժամում այգըրան կարճ
Քո դէմ կանգնած հերոսի
Հզօր աղեղն ու կապարճ:

«Գնացի՞ր ապա սարքեցիր
Կախարդութիւն դու մի նոր,
Եւ յետ դարձար, որ իմ դէմ
Մենամարտէս դու այսօր:

«Առողջացա՞ր այսպէս շուտ
Շնորհիւ Զալի մոգութեան,
Մարմինդ, այնինչ, չէր փնտռում
Թէ ոչ միայն գերեզման:

«Այնպէս իմ սուր նետերով
Կարեմ մարմինդդ բոլոր,
Որ կախալդանքն ապարդիւն
Դառնայ Զալի ալետր:

«Այնպէս պիտի փշրեմ այժմ
Այդ ողնաշարդ աննկուն,
Որ կենդանի չը տեսնէ
Զալը նորից իր սրղուն»:

Տեկց Ռոստամ այսպիսի
Էսֆանդիարին պատասխան,
«Ո՛վ ծարաւիդ անյագուրդ
Պատերազմի և արեան,

«Ես չեմ եկել վերստին
Մարտնչելու քեզ ընդդէմ,
Այլ որ ներսւմ քեզանից
Եւ հաշտութիւն աղերսեմ:

«Տիեզերքի, երկնչի՛ր,
Աստուծանից սրբազան,
Եւ մի՛ շինիր սիրտը քո
Իմաստութեան զամբարան:

«Վճռել ևս դու որ իմ դէմ՝
Մի վէճ սարքես անարդար,
Խոհեմութեան աչքերն էլ
Գոցես զխտմամբ և խաղառ:

«Վըկանյ արդար Զըրադաշտ,
Վըկանյ մեր կրօնքը բարի,
Տաճարն Աղէր, նուշաղէր,
Եւ Տէրն անճառ փառքերի,

«Վըկանյ մեզ Զանդն ու Աստան,
Վըկանյ լուսին, արեգակ,
Դէպի կորուստ ևս դիմում
Ճանապարհով խոտորնակ:

«Խօսքիս վերայ լըջօրէն
Չես մտածի բընաւին,
Եթէ նոյն իսկ պատառեմ
Մարմնիս վերայ իմ կաշին:

«Ե՛կ, որ տեսնես սեղանն իմ,
Եկ, որ տեսնես տունըս ճոխ,
Պահանջն ամէն քո քիմքի
Լինի հողուս հրամայող:

«Պիտի բանամ վաղեմի
Գանձարանիս փականքներ,
Ուրտեղ դիզել եմ շատ բան
Շին օրերից ևս ՚իվեր:

«Ես կըրեռնեմ բոլորն այդ
Գըրաստներիս սեփական,
Որ դու յանձնես, և տանէ
Քո զանձապահ մի ծառան:

«Յետոյ քեզ հետ միասին
Ամբողջ ճամբան կըզամ ետ,
Կերթամ նաև շահի մօտ,
Եթէ դո՛ւ ինձ արտօնես:

«Թէ Շահն ապա հրամայէ
Ինձ բաղանել, թո՛ղ լինի.
Լինի նոյն խակ եթէ ինձ
Յանձնել ուղէ զնդանի:

«Միտ բեր մի խօսք մեզ հասած
Նախնի խելօք մարդկանցից,
Չարագուշակ ասողի հետ
Ձիցէ ոչ սք զուգակից:

«Մի բան կանեմ, որ քանի
Արեւն ունի մի թաւալ,
Կուից այնպէս զղես դու,
Որ անուեն խակ չուղես տալ:

«Ինչո՞ւ դարձել է արդեօք
Սիրաբղ կողմիտ ինչպէս քոր,
Եւ չէ ուզում, եթէ ոչ
Պատերազմել անդադար:

«Վկայ լինի թո՛ղ Աստուած,
Որ այս կուից անիրաւ
Եթէ ուղես հրաժարելի,
Դու կըստանաս մեծ համբաւ»:

Պատասխանեց Էսփանդեար,
«Ուարէութեան մարդ չեմ ես
Երբ օրն հասնի գրոհելու
Դէպի մարտի ասպարէզ:

«Ի՞նչ ես այդպէս հռովմամ
Քո ճոխ սեղանն ու էյվան,
Ի՞նչ ես այդպէս լւանում
Ինձ մօտ երես հաշտութեան:

«Եթէ ուղես որ ֆնաս
Կանգնած տեղդ կենդանի,
Պէտք է շղթաս իր վերայ
Քո պարանոցն ընդունի»:

Նորից բերան բանալով
Տւեց Ռոստամ պատասխան,
«Ե՛կ, այս մարտից յանցաւոր
Դու ձեռք լա՛ յաւիտեան:

«Ո՛հ կեղտ ուղիւր իմ անւանս
Ու ո՛հ կեանքիդ՝ պատուհաս,
Այս մաքառից դուրս չի գայ
Թէ ոչ միայն մեծ փնտս:

«Արքայական գահարներ
Հազարներով քեզ կը տամ,
Կը նւիրեմ քեզ նաեւ
Թագեր, զարդեր և դըրամ:

«Մանկլաւիկներ շրթանուշ
Քեզ կը նծայեմ հազարներ,
Որոնք պատրաստ քո սպասին
Կանգնեն ցերեկ ու գիշեր:

«Աղախիններ Խալլախի
Կը պարզեմ քեզ հազար,
Քանզի արժան ես թագի,
Արժան կեանքի բերկրարար:

«Ինչ որ գանձեր կան թողւած
Սամ, Նարիման ու Զալից
Պիտի բանամ քո առաջ,
Քո, որ չունիս գուգակից:

«Կը հաւաքեմ ես քո շուրջն
Իւրաքանչիւր մի ուղմիկ,
Քարոյտտան աշխարհից
Իերեկ կը տամ ես մարդիկ:

«Որ քեզ լինին ամենով
Իբրեւ ըստրուկ հընազանդ,
Եւ կուի մէջ, թշնամուդ
Լինին պատիժն ու զարգանդ:

«Ապա քեզ հետ միտսին
Ամբողջ երկար այս ճամբան,
Արքայի մօտ ոխակալ
Կերթամ որպէս քո ծառան:

«Ատելութեան, աէր, արքայ,
Վանիւր ամէն մի հակուժ,
Եւ թոյլ մի տայ որ մանէ
Դեւը, դարան քո սրտում:

«Կտպանքից դատ՝ ինչ ուզես
Արն ինձ հետ անվարան,
Քանզի դու ես ծագումով
Եազդանապաշտ իմ արքան:

«Քո կապանքից յաւիտեան
Ինձ կըմնայ վատ տնուն,
Զի վայելի յոռի գործ
Քո պէս հերոս մի մարդուն»:

Այսպէս նորից Ռոստամին
Պատասխանեց Էսֆանդեար.
«Իդուր խօսքեր մինչև երբ
Պիտի կրկնես շարէշար»:

«Ճանապարհից Աստուծոյ,
Ո՛վ մարդ փորձեաժ, երկրատես,
Այն է շահի հրամանից
Ասում ես ինձ, շեղւիմ ես»:

«Քանզի Շահի հրամանից
Ով որ շեղւիլ ուզենայ,
Նոյնն է ինչ որ Ասածոյ զէմ
Կեղծիք գործած լինի նա»:

«Մի որոնիր ուրիշ բան
Թէ ոչ կոխ կամ կապանք,
Եւ դէն ձգիր դու ընդ միշտ
Քո այդ յանդուգն աղճատանք»:

Երբ որ Ռոստամ ըմբռնեց,
Թէ աղաչանքն իւր հրեք
Էսֆանդեարի մօտ հունի
Աղդեցութիւն և արժէք,

Զայն արձակեց և ասաց,
«Կոչիր որ դայ Փռչութան,
Եւ այս դէպքի ընթացքում
Լինի անսուտ իմ վըկան»:

«Տեսնէ թէ ես ինչքան շատ
Աղաչ-պաղատ եմ անում,
Զարած ոչինչ յանցաւոր,
Խնդրում եմ միշտ ես ներում»:

«Թէ ես առիթ չեմ տւել
Մրցամարտի քինալից,
Թէ ես հրես չեմ թեքել
Սրբադաւան իմ կրօնքից»:

Բարձրը ծիծաղ արձակեց
Այս խօսքի վրայ Էսֆանդեար,
Ու այս ասաց, «Լսիր ինձ,
Ո՛վ անւանի ուղմարար,

«Ի՞նչ էս պատրւակ որոնում,
 Ժամն է մինչդեռ գրոհելու,
 Կեղծիքներով սնամէջ
 Ու խաղերով ձեռնածու:

«Մօտիկ է մեզ փռոթանն,
 Ու նա զխտէ ամէն բան,
 Եւ նա անշուշտ կը պատմէ
 Եղելութիւնն իսկական»:

Ապա իսկոյն ձայն տւեց,
 Ու փռոթանն երևաց,
 Ռոստամ, նորան տեսնելով,
 Մնաց իսպառ զարմացած:

Այսպէս, սակայն, նորա մօտ
 Բացաւ սիրտն իւր վշտալի,
 «Ո՛վ դու սրտով անաղարտ
 Եւ մեծութեամբ՝ պանծալի,

«Էսֆանդեարին սեղեցի
 Խնդիրք, աղերս էս անբաւ,
 Իսկ նորա մօտ բոլորն այդ
 Ո՛չ մի կշիռ չունեցաւ:

«Հնազանդութիւն յայտնեցի,
 Եւ դու տեսար ու զիտես,
 Որ չընդունեց, ու կեանքից
 Ձեռք է քաշել նա կարծես:

«Եթէ այսօր իմ ձեռքով
 Այստեղ փռւի նորա զին,
 Դու, մեր վկան, իմ կողմից
 Գնա, պատմիր բոլորին,

«Ռոստամն, ասա, պաղատեց,
 Նոյն իսկ ողբաց շատ ու շատ,
 Արդիւնք, սակայն, չը տւեց
 Այս մարդու մօտ պայազատ»:

Ձայն արձակեց Ռոստամին
 Մենամարտիկն էսֆանդեար,
 «Երկար բառեր ու ճառեր
 Պէտք չեն այլևս ինձ համար:

«Ե՛կ որ տեսնեմ ինչ ունիս,
 Որպէս ռազմիկ քաջագուն,
 Քանզի շատ էս աշխարհում
 Փնտռել պատիւ և անուն»:

Երբ որ Ռոստամ լսեց արդ
Մարտահրաւէրն այդ հուժկու,
«Ժամը հասաւ», խորհեց նա,
«Արդէն ղէնքի ղիմելու»:

Իսկոյն ապա ամրացրեց
Լարն իր հզօր աղեղի,
Եւ այն մոշին, որին ջուր
Տւել էին խաղողի,

Լարի վերայ դրեցան,
Լարի վերայ ահաւոր,
Ասաց, զըլուխն իր բռնած
Դէպի բարձունքն երկնաւոր,

«Ո՛վ արևի ու լուսնի
Արդարադատ դու Աստուծ,
Ո՛վ պարգևողդ անաչառ
Ոյժի, խելքի և փառաց,

«Քեզնից, Տէ՛ր իմ, չէ թաքուն,
Անբիծ խորհուրդն իմ ներքին,
Տեսնում ես դու նաև իմ
Կարողութիւնն ու հողին».

«Տեսնում ես դու թէ՛ սրքան
Մեծ ճիգ ու ջանք գործ դըրի,
Որ յետ պահեմ այս կուից
Էսֆանդեարին քաջարի,

«Թէ՛ այս դաշտում անարդար
Դուն է գործում ապարդիւն,
Եւ ինձ ծախել է ուղում
Տղամարդու քաջութիւն:

«Մեղք ինձ համար մի՛ սեպիր,
Բազաֆարէն թէ՛ սիրես,
Դու որ ստեղծել ու պահել
Դիակս լուսին ու Հերմէս»:

Երբ որ տեսաւ Ռոստամին
Վարանեկիս շարունակ,
Որ ղիմելու 'ի ճակատ
Յոյց չէ տալիս ախորժակ,

«Ռոստամ», գոչեց, «որ ունիս
Անվախութեան մեծ համբաւ,
Կարծես հանգել է խաղառ
Մարանչելու քո ծարաւ:

«Կը տեսնես արդ Գոշտասրի
Ի՞նչ է սըլաքն յարամուր,
Թէ ումն է սիրտ առիւծի,
Եւ Լոհրասրի նետը սուր»:

Եւ արձակեց Ռոստամի
Սաղաւարտին նա մի նետ,
Մի նետ, արժան բազումկին
Ասպետների ռազմադէտ:

Դըրեց մոշին լարի վրայ
Կտրիճ հերոսն անվեհեր,
Այնպէս, ինչպէս Սիմորդից
Դաս ու հրամանն նա ունէր:

Ջարկեց նետովն այդ անշեղ
Էսֆանդեարի աչքերին:
Աշխարհն ամբողջ սեպտաւ
Քաջի համար արքածին:

Էսֆանդեարի աչքն երկու
Կարեց նետով երկծայրի,
Ատելութեան բոցն հանգաւ,
Երբ որ վառւեց զա կարի:

Մէկ անգամից կորացաւ
Նոճի հասակն ուղղամբարձ,
Փառք ու պստիւ նորանից
Հրաժարւեցան, եւ անդարձ:

Եաղբանապաշտ իշխանի
Գըլուխն իջաւ թագակիր,
Ձեռքիցն ընկաւ գետնի վրայ
Կորակամար աղեղն իր:

Բաշը բռնեց սև ձիու
Յայսօր անյաղթն ախոյեան,
Դաշտը ներկւեց գուպարի
Կարմիր, որպէս կարկեհան:

Էսֆանդեարին այս ձևով
Խօսքերն ուղղեց իր Ռոստամ,
«Որո՞մն այս ժանտ քո ձեռքով
Պտուղ բերեց զարշահամ:

«Ասում էիր թէ ունիմ
Պողպատակուռ մի մարմին,
Պիտի խլեմ ու զարկեմ
Վերին երկինքը գետնին:

«Կերայ ես ցարդ քո ձեռքից
Հարիւր սլաք ու վաթսուէն,
Եւ «ախ» անգամ չասացի,
Որ Հազարուի իմ անուն:

«Մէկ հատ նետով աննշան
Կուի դաշտից յետ դարձար,
Զիռդ մէջքին փուեցիր
Երեսի վրայ դու խոնարհ:

«Կերար միայն իմ ձեռքից
Մոշու փայտից մէկ հատ նետ,
Ու գլուխ թամբին իջեցրիր,
Ո՛վ երկաթեայ ռազմապետ:

«Կը թաւալի հողի մէջ
Հիմա այդ գլուխդ աննկուն,
Որ լսելիս խորովի
Սիրտը քո մօր սիրասուն»:

Անւանակիր իշխանի
Մարմինն հէնց այդ ժամանակ
Գետնի վրայ փուեցաւ
Զիռ մէջքից սևորակ:

Այդպէս մընաց մինչև որ
Իր ուշքը յետ ըստացաւ,
Ապա զետնին նստելով,
Լսելիքն իւր նա ըացաւ:

Բռնեց դաստակը նետի
Ու դուրս քաշեց վէրքիցն իւր,
Փետուր ու սլաք աչքերից
— Արդ արնահոս զոյգ աղբիւր:

Նոյն ժամանակ Բահմանին
Բօթ հասցըրին թէ իսպառ
Շահնշահի խաւարեց
Շուքն ու պարծանք մեծափառ:

Եկաւ Բահմանն և ասաց
Փոշութանին երբ հասաւ,
«Թէ մեր կուին զուգակցեց
Անասելի մի մեծ ցաւ:

«Փղի նման մեր հսկան
Դարձաւ հողի հաւասար,
Եւ դամբանի փոխարկւեց
Աշխարհն ամբողջ մեզ համար:

Անմիջապէս վազեցին
 Զօրքի միջից երկոքեան,
 Մինչև հասան դըռան մօտ
 Փահլավանի բնակութեան:

Նստած գտան ռազմիկին,
 Եւ շուրջն ամէն՝ արնամած,
 Զեռքում բռնած մի հատ նետ,
 Այն էլ արեամբ թաթախւած:

Բահմանն անբախտ հողի մէջ
 Ընկաւ թաւալ ու գըլոր,
 Քըսում էր դէմքն արիւնին
 Արքայազնի վիրաւոր:

Այսպէս ողբաց Փոշուխան,
 «Ո՞ւմ է արդեօք դա յայտնի,
 Թէ ինչ գաղտնիք կայ կապւած,
 Բախտին մարդկանց անւանի,

«Թէ ոչ միայն Արարչին
 Երկինքների և հողու,
 Թէ ոչ Աստծուն աշխարհի
 Եւ հոյիերի լուսատու:

«Էսֆանդեարն այս, որ կրօնի
 'Ի պանծացում և ի սէլ,
 Բերեց, որպէս տղամարդ
 Բազուկ 'ի սպաս և սուսեր,

«Սրբեց երեսն աշխարհի
 Կուռք պաշտելու գարշանքից,
 Ոչ մի գործի անիրաւ
 Զեղաւ երբեք մասնակից,

«Երիտասարդ հասակում
 Դարձաւ նախճիր նա մահւան,
 Եւ խոնարհեց մինչև հող
 Գլուխը նորա թագարժան:

«Աշխարհն համայն սգահար՝
 Նորան հասած չարիքից,
 Սիրտն ազատի խորապէս՝
 Նորա ցաւին ցաւակից:

«Զարագործի վերայով
 Կանցնի, կերթայ բազում օր,
 Եւ այդ յոռին եղկելի
 Օր չի տեսնի բախտաւոր»:

Երիտասարդն այն երկու
Գլուխը գրկած իշխանի,
Մաքրում էին փափկութեամբ
Ամէն հետքերն արիւնի:

Լաց էր լինում Փռնութան,
Ողբ էր կարգում արամալից,
Այտի վերայ՝ յորդ արիւն,
Ու սրտի մէջ՝ լի կսկիծ:

Ասում էր դառն հառաչով.
«Ո՛վ էսֆանդեար քաջարի,
Աշխարհակալ և սերունդ՝
Աշխարհիշխան հայրերի,

«Ո՛վ էր արդեօք որ տեղից
Քանդեց հսկայ այս լեռան,
Եւ ո՞վ գամեց գետնի հետ
Այս առիւծին որոտան:

«Ո՛վ էր արդեօք որ կոտրեց
Փղի ժանին հրաշալի,
Եւ շարտեց Նեղոսի
Զրերի մէջ բազմալի:

«Ո՛ր մարդն արդեօք մթնացրեց
Արեգակին փառաւոր,
Ո՛վ արքային բարձրագլուխ
Դարձրեց այսքան գլխակոր:

«Ո՛ր մարդն արդեօք հանգցրեց
Ճըրագն այս վառ և ուրախ,
Եւ մարելով հրկիզեց՝
Ամբողջ բարօր մի օջախ:

«Ի՞նչ էր արդեօք որ հասաւ
Այս մեծ զարմին աչքից չար,
Նորան չարիք բերողին
Չարիք կը գայ անհամար:

«Ո՛րտեղ արդեօք հեռացան
Քո սիրտ, քո միտք ու զարդարք,
Քո կրօն, քո աստղ լուսասփիւռ,
Եւ սխրագործ քո արարք:

«Ո՛րտեղ արդեօք չքացաւ
Ռազմադաշտում տեսքըդ քաջ,
Ինչո՞ւ լոնց խնջոյքում
Շեշտը ձայնիդ դիւրաւաչ:

«Մաքրում էիր երբ աշխարհն
Ամէն ոքից անխաւ,
Ո՛չ առիւծից, ո՛չ դէից
Վախ չունէիր դու բնաւ:

«Այժմ որ բոլոր աշխատանքդ
Օգուտ պիտի պտուղ տար,
Հոգն եմ տեսնում քեզ դարձած՝
Մննդատու խնամատար:

«Թո՛ղ նըզովւած յաւիտեան
Լինին այդ դահն ու այդ թաղ,
Թո՛ղ չը մնայ դորանցից
Երկրում ո՛չ մի յիշատակ:

«Որոնց համար քեզ նըման
Ասպետ, արքայ սաղմարար՝
Ընկած է արդ հողի մէջ
Ողորմելի և խոնարհ:

«Արժէ և՛նեւ ու զընաս
Թէ՛ թաղ, թէ՛ դահ, ամէն բան
Խլեա, փշրեա սաքիւղ տակ
Գոշտասր Շահից դաւաճան»:

Այսպէս ասաց Էսֆանդեար
Իմաստալից իր խօսքեր,
«Ո՛վ մարդ, բախտից անբաժին,
Խեղքից, սակայն, բաժնատէր,

«Պէտք չէ այդքան լինիս դու
Թշւառօրէն վշտակից,
Քանզի հասաւ չարիքն այս
Ինձ երկնքից ու լուսնից:

«Մարմնի համար մահացած
Հոգն է յարմար անկողին,
Իմ ըսականման պատճառով
Մի՛ դու սըզար դառնաղին:

«Ո՛ւր է Հուշանդ, ո՛ւր է Զամ,
Եւ ո՛ւր գնաց Ֆէրէյդուն,
Քամուց եկան բոլոր էլ,
Նորից դարձան նոյն քամուն»:

«Հէնց այն նախնիքն իմ ամէն,
Սերւած զարմից անբասիր,
Հէնց այն ամբողջ սուրբերն իմ
Վեհաճակատ և ընտիր,

«Գնացին ընդմիջտ ամենով
Ու մեղ տւին տեղն իրանց,
Ոչ ոք երկար չի մընայ
Պանդոկատանն այս վաղանց:

«Աշխարհի մէջ ամէն տեղ
Շատ եւս պտոյտ արել ես,
Շրջել եմ մերթ բացայայտ
Եւ մերթ շրջել գաղտնապէս:

«Որ չըթողնեմ ոչ ոքի
Աստծոյ ճամբին անհաղորդ,
Դատողութիւնն էլ բերեմ
Դաւանանքին առաջնորդ:

«Երբ որ այս գործն իմ ձեռքով
Դարձաւ հզօր ու պայծառ,
Երբ որ կապեց չարանենդ
Ահրիմանի ձեռքն խալառ:

«Ճակատագիրն հանեց դուրս
Թաթն առիւծի ահաւոր,
Եւ իմ, որպէս վայրէջի,
Փշրեց ամէն մի ոսկոր:

«Բայց յոյս ունիմ, որ յետոյ
Բնակարանում դրախտային,
Պիտի, ինչ որ ցանեցին,
Հնձեն իմ սիրտն ու հոգին:

«Ինձ, ոչ որպէս տղամարդ,
Յաղթեց որդին Դաստանի-
Նայիր ու տես բըռիս մէջ
Մի աննշան մոշենի:

«Վախճան դըրեց իմ կեանքին-
Փայտի չնչին մի կտոր,
Շնորհիւ, սակայն, Սիմորդի
Եւ Ռոստամի նենգաւոր:

«Զալն է սարքել այս խաղեր
Եւ հըմայքներ դըժընդակ.
Այդ հնարքներին, աշխարհում
Նա է միայն հեղինակ»:

Երբոր ասաց, վերջացրեց
Այս պատմութիւնն էսփանդեար,
Գալարեցաւ ու լացեց
Ռոստամը խիստ վշտահար:

Նկաւ իսկոյն մերձեցաւ
Էսֆանդեարին վերաւոր,
Նորա ցաւին՝ ցաւակից,
Նորա համար՝ սգաւոր:

Փռշուժանին ասաց նա
Միրաք մի ծով տիրութեան՝
«Յիշել մարդուն քաջագործ
Քաջին է լոկ սաղական:

«Ինչ որ ասաց Էսֆանդեար
Ճիշտ է բոլորն և ուղիղ,
Նա, իր ճամբից առնացի,
Զընկաւ դէպի ծուռ շաւիղ:

«Այն կայ միայն որ կեանքում
Դիւր ձեռքով նենգաբար,
Բաժինն է իմ սահմանւած
Տանջանք կրել անդադար:

«Քանի կապել եմ մէջքիս
Տըղամարդու մի գօտի,
Ու հզօրներին դիմագրաւ
Դուրս եմ եկել ես մարտի:

«Էսֆանդեարին հաւասար
Ես չեմ տեսել ձիաւոր,
Զինախաղաց, զրահազգեսց
Եւ գրոհելիս՝ ահաւոր:

«Նորա կուից երբ դարձայ
Յուսահատւած, խելայիղ,
Տեսայ նորա թափն և ոյժ,
Նորա բաղուէն և աղիղ,

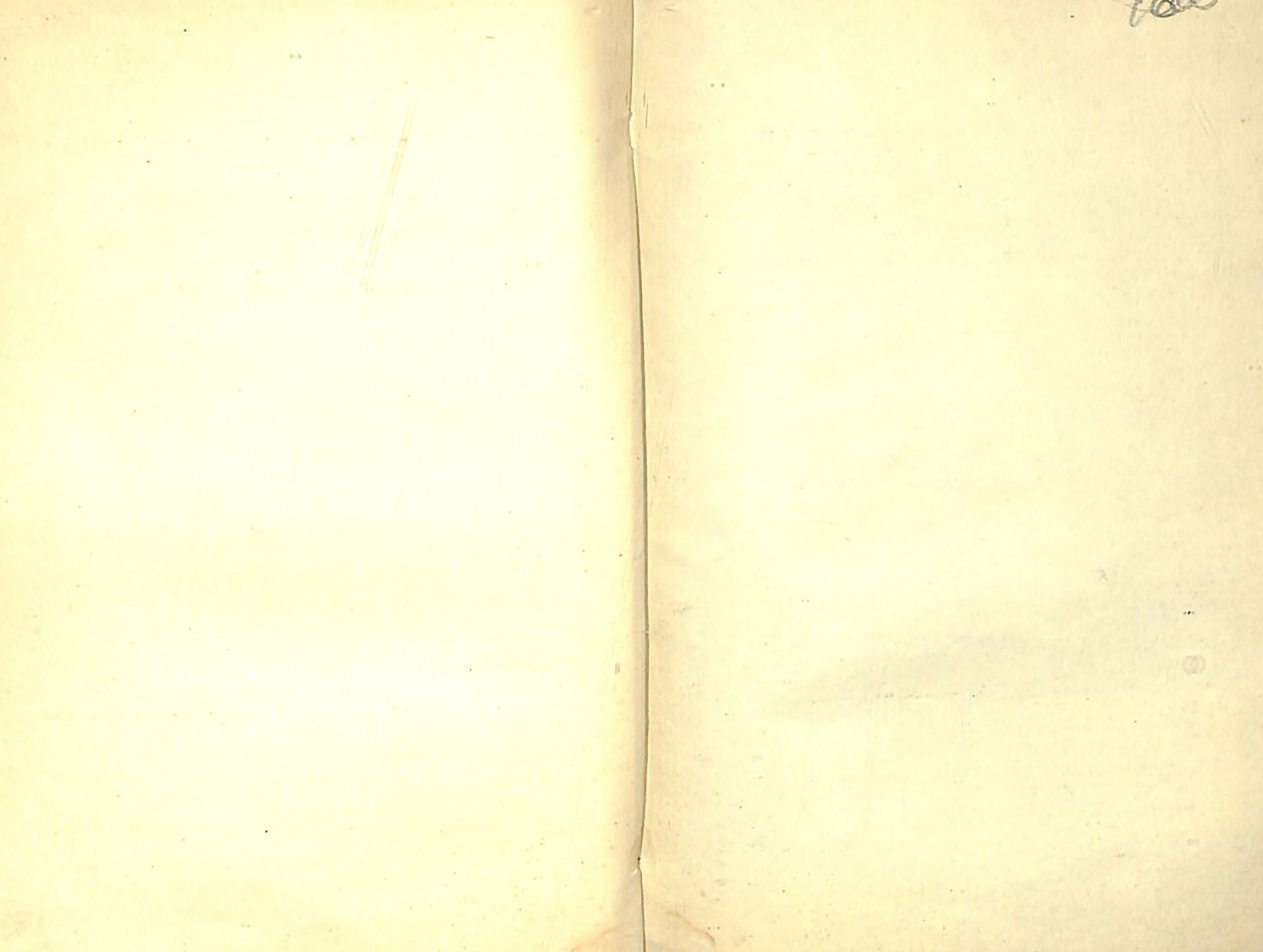
«Ես յոյս ու ելք փնտոեցի
Դարձած իսպառ յուսակտուր,
Մէկ անգամից չուղեցի
Լինել նորան անձնատուր:

«Զետեղեցի իմ լարում
Նորա կենցաղն առնացի,
Եւ երբ պատեհ ժամն հնչեց,
Նորան զեալին փռեցի:

«Եթէ լինէր օգտակար
Բախար նորան և այսօր,
Ո՞ւրտեղ պիտի գործի վար
Մոշու փայտի մի կտոր:

«Այնքան կայ սոսկ, որ մնաց
Ինձ այս բանից վատ նշան,
Եւ այս մոշու նետի հետ
Անուշաւ անցաւ պատմութեան»։

900

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0506339